

Kvalitet i högskolevalet

Går det att välja utbildning utifrån kvalitet? | Juni 2013

Omslag: Joel Malmqvist började läsa kurser i juridik och i ekonomisk historia på Stockholms universitet. Efter några terminer ville han läsa ett sammanhållet program och kom in på Policies magister-programmet i Uppsala. I programmet ingick kurser i statsvetenskap, förvaltningsrätt, nationalekonomi och statistik. Att studera i Uppsala är något Joel har goda minnen av "Uppsala är kul; studentlivet med nationer och föreningar är en rolig upplevelse" Utöver studierna var han också engagerad i Utrikespolitiska föreningen och socialdemokratiska föreningen Laboremus.

Inom ramen för sitt program fick Joel en utbytesplats vid University of Michigan i Ann Arbor, USA, där stannade han två terminer. Väl hemma i Sverige fortsatte han med en praktik vid Svenska Institutet innan han skrev sin magisteruppsats och kunde ta ut sin Politics Magister examen.

Efter sin examen har Joel arbetat som public affairs-konsult, projektledare vid ett forskningsinstitut och med internationella frågor på Svenska kyrkans kansli i Uppsala.

Joel är nöjd med sina studier och kan tänka sig att återvända till universitet längre fram. "Det har varit bra att ha en ganska bred samhällsvetenskaplig utbildning i ryggen och skönt att ha tagit ut examen."

Joel är medlem i Sacoförbundet Jusek.

Kvalitet i högskolevalet

Går det att välja utbildning utifrån kvalitet?

Emelie Lilliefeldt

Kvalitet i högskolevalet
Går det att välja utbildning utifrån kvalitet?

Emelie Lilliefeldt
Citera gärna ur skriften, men ange källa

© Emelie Lilliefeldt och Saco 2013
Original Acorn Reklam & Design
Papper Scandia 2000, naturvit
Tryckeri M.E. Produkter
Upplaga 2 000 ex
Tryckt år 2013

ISBN 978-91-87146-86-2
www.saco.se

Förord

Högskolevalet är ett viktigt val. För samhället är det angeläget att många väljer att läsa på högskolan och för individen är steget in i akademien ett stort steg att ta ur många aspekter. Att välja utbildning kan vara svårt, inte minst då många olika saker spelar roll för hur vi väljer och vilka konsekvenser det får. Den här rapporten syftar till att det ska bli lättare att jämföra utbildningar utifrån kvalitet och göra ett välinformerat studieval.

Sedan reformen 1993 har vi ett finansieringssystem för högre utbildning som ska vara kvalitetsdrivande. Studenternas val av utbildning utgör en väsentlig del i det systemet. Studieplatser, och därmed pengar, fördelas nämligen delvis utifrån studenternas val.

I dag går det inte att välja högskoleutbildning utifrån kvalitet och utbildning, vilket får allvarliga konsekvenser. Dels gör det valet av utbildning onödigt svåröverskådligt och osäkert, dels innebär det att en viktig del i utbildningssystemet saknas: studenternas fria, välinformerade studieval som kvalitetsdrivande faktor.

Det är hög tid att systemet blir komplett. Ge studenterna verktyg för att göra välinformerade studieval.

Göran Arrius
Ordförande Saco

Innehåll

Sammanfattning	7
Studenterna är viktiga för kvaliteten	7
Helhetsansvar för information saknas	7
Möjliggör meningsfulla jämförelser	8
Går det att välja rätt högskoleutbildning?	9
Studenternas val är viktiga för utbildningskvaliteten	10
Rapportens syfte, avgränsningar och disposition	11
Hur väljer vi högskoleutbildning?	12
Felval och dess konsekvenser	12
God studieinformation kan motverka social snedrekrytering	13
Goda jämförelser är nödvändiga	16
Vilket ansvar ska staten ha?	18
Vad är utbildningskvalitet?	20
Studenternas förutsättningar	20
Lärosätets resurser	22
Resultatet av utbildningen	24
Högskolevalet i Sverige i dag	26
Ansvaret för informationen är splittrat	26
Statliga prövningar och utvärderingar	27
Rankning är inte lämplig kvalitetsinformation	31
Lyft kvaliteten i högskolevalet	34
Stöd i att tolka nivåer av kvalitet	34
Att kalibrera mått på utbildningskvalitet	36
Exempel på kalibrerade kvalitetsindikatorer	37
Fördelar och nackdelar med metoden	39
Är kalibrering alltför normerande?	41
Slutsatser	42
Välinformerade studieval kan höja utbildningskvaliteten	42
Studievalet kräver individanpassade jämförelser	43
Utbildningskvalitet är mer än resultatet	43
Att jämföra kvalitetsnivåer stärker studenterna	44
Källor	46

Sammanfattning

Den här rapporten handlar om studenters möjligheter att välja den högskoleutbildning som möter deras egna krav på kvalitet. Studenters val av utbildning påverkar hur utbildningsplatser fördelas. När de kan välja utbildningar efter kvalitet, bidrar de till ökad kvalitet i den högre utbildningen. Därför måste högskolestudenter kunna välja utbildning efter kvalitet.

Studenterna är viktiga för kvaliteten

Utbildning av hög kvalitet kan utformas på många olika sätt. Det är en styrka som bör bejakas. För att studenterna ska kunna vara drivande i utvecklingen av utbildningskvaliteten, behöver finansieringen och organiseringen av utbildningssystemet premiera kvalitet. Det krävs också att studenterna kan välja utbildning efter utbildningskvalitet. I dag saknas den möjligheten.

Den högre utbildningen finansieras av skattemedel och ska bedrivas på ett samhällsekonomiskt effektivt sätt. Det betyder bland annat att rätt individ ska hamna på rätt utbildning. Den vanligaste orsaken till studieavbrott är att studierna har fel inriktning, men 12 procent av de studenter som har avbrutit yrkesinriktade högskolestudier, har gjort det på grund av utbildningens kvalitet. Felaktiga studieval är kostsamt för individen, men också för samhället. Mer välinformerade studieval gör investeringen i utbildning mer lönsam, både för enskilda studenter och för samhället.

Helhetsansvar för information om kvalitet saknas

Den här rapporten visar att det i dag saknas ett helhetsansvar för att studenter ska kunna jämföra högskoleutbildningars kvalitet. Det utvärderingssystem som används av Universitetskanslersämbetet, tidigare Högskoleverket, tar ingen hänsyn till vilka kvalitetsfrågor studenter ställer när de söker en högskoleutbildning.

Studenterna frågar bland annat om processer och förutsättningar för kvalitet, såsom antal lärarledda timmar eller hur många av lärarna som är forskarutbildade. Studenter värdesätter också information om vad de som går en viss utbildning tycker om den. Utan den informationen är det i praktiken

omöjligt att välja den utbildning som bäst motsvarar individens krav på utbildningskvalitet.

Möjliggör meningsfulla jämförelser

Rapporten presenterar ett verktyg för att sprida information om utbildningskvalitet, riktad till enskilda studenter. Det föreslagna verktyget gör att studenter kan göra meningsfulla jämförelser utifrån de kvalitetsaspekter som de själva prioriterar. Då kan de välja den utbildning vars inriktning och kvalitet möter deras egna krav och behov. Rapporten visar också hur studenter kan avgöra om en utbildning uppnår en viss nivå av utbildningskvalitet.

Utan möjligheten att välja utbildning efter kvalitet, saknas en viktig kvalitetsdrivande faktor i utbildningssystemet. Följande åtgärder behöver därför vidtas:

- Inrätta ett centralt stöd för studenter så att de kan jämföra och välja högskoleutbildning efter utbildningskvalitet.
- Ge studenterna verktyg att avgöra vilken kvalitet en utbildning håller.
- Skilj på den högre utbildningens resultat och kvalitet i de statliga utvärderingarna.

Går det att välja rätt högskoleutbildning?

Att välja högskoleutbildning är att investera i sin egen framtid. Det är inte alltid ett enkelt val och risken att välja fel är stor. Att välja om kan vara kostsamt och därför är det viktigt att redan från början kunna göra ett välinformerat studieval.

Högskolereformen 1993 introducerade ett efterfråge- och kvantitetsstyrt system för resursfördelningen till våra lärosäten.¹ Möjligheten att koppla kvalitet till systemet lades snart åt sidan,² men i dag tilldelas medel till högre utbildning också efter utbildningskvalitet.³ Antalet platser på varje utbildning är delvis beroende av studenternas efterfrågan, men är inte helt fristående från politiska beslut.⁴ Utbildningar som inte både håller hög kvalitet och samtidigt efterfrågas av studenterna, riskerar att läggas ner,⁵ alternativt läggas i malpåse redan innan de startas. Studenternas efterfrågan på utbildning är därför central för systemets funktion.

Akademisk utbildning fyller flera viktiga funktioner i samhället. Det är en investering för demokratin, arbetsgivarna och individen. Eftersom den högre utbildningen finansieras av våra gemensamma skattemedel, ska den bedrivas på ett samhällsekonomiskt effektivt sätt. Det betyder i praktiken bland annat att kvaliteten ska vara hög,⁶ men också att effektiviteten bör garanteras.

Effektiv resursanvändning handlar bland annat om att rätt individ hamnar på rätt utbildning.⁷ En studie från Högskoleverket visar att utbildningens inriktning är den vanligaste orsaken till att studenter avbryter sina studier, men 12 procent av studenterna avbröt sina studier på grund av utbildningens kvalitet.⁸ Att avbryta en utbildning innebär kostnader för individen, och även

1 Prop. 1992/93:1, SOU 1993:102, SOU 1993:3.

2 Prop. 1994/95:100, bilaga 9 s. 111.

3 Prop. 2009/10:139.

4 Prop. 2012/13:1, s. 77.

5 Kvalitetsutvärderingarna som görs av UK-ämbetet nämns i budgetpropositionen för 2013 som en kvalitetsindikator, tillsammans med vetenskapliga publiceringar, prestationsgrad och genomströmning i forskarutbildningen (Prop. 2012/13:1, s. 40). Även om andelen medel som fördelas efter kvalitet utgör en begränsad del av den totala budgeten för kostnaderna för högre utbildning, är de inte att betrakta som försumbara.

6 I Högskolelagens kap. 1, 4§ uttrycks detta som "De tillgängliga resurserna ska utnyttjas effektivt för att hålla en hög kvalitet i verksamheten".

7 Se Långtidsutredningens bilaga 8 (SOU 2008:69) för liknande diskussion om utbildningsval.

för samhället. Felval kan också leda till långa studietider och sen etablering på arbetsmarknaden. Välinformerade studieval⁹ utgör på så sätt grunden för en välfungerande högre utbildning. De spelar också roll för arbetsmarknaden och individens privatekonomi.

Studenternas val är viktiga för utbildningskvaliteten

Välinformerade studieval är ett sätt för studenterna att påverka utbildningen. För att studenterna ska kunna vara drivande i utvecklingen av utbildningskvaliteten, behöver finansieringen och organiseringen av utbildningssystemet premiera kvalitet. Det krävs också att studenterna kan göra rationella utbildningsval som baseras på transparent information om utbildningens kvalitet.¹⁰ Studenternas val av utbildning är alltså viktiga för att nå hög utbildningskvalitet. Den här rapporten fokuserar på studentens val, och information om utbildningskvalitet riktad till studenter, vilket innebär att finansieringen inte berörs i analysen.

Inget lärosäte är det andra likt. Deras profileringar och prioriteringar gör att utbildningar kan vara mycket olika, trots att de vid en snabb blick kan se ut att vara nästan likadana. Lärosätena är också placerade runtom i landet. Det gör att de skiljer sig åt i andra avseenden än vilka studier de erbjuder, vilket kan vara minst lika viktigt för studenten.

Ingen student är den andra lik. I dag börjar mer än varannan kvinna och var tredje man på högskolan innan de har fyllt 24 år. Höstterminen 2012 sökte 97 470 behöriga studenter för första gången, och totalt sökte drygt 345 000 personer högre utbildning.¹¹ Högskolenybörjarna utgör ungefär var fjärde person som söker och blir antagen till högskolan. Expansionen av högskolan och den breddade rekryteringen¹² gör också att studentgruppen på många utbildningar

8 HSV (2010) Orsaker till studieavbrott. Rapport 2010:23 R.

9 Svårigheter att få tillräcklig information om kvaliteten på högre utbildning som också är anpassad efter individuella förhållanden har på senare år uppmärksammats av EU-kommissionen (Vught & Ziegele 2012, s 15). Dessa problembeskrivningar är i stora delar överensstämmande med det problem som ligger till grund för den här rapporten. Se Vught & Ziegele (2012, s. 15) Multidimensional Ranking: The design and development of U-Multirank.

10 Jongbloed (2006) "Strengthening Consumer Choice in Higher Education" I Teixeira m.fl Cost-sharing and Accessibility in Higher Education: A Fairer Deal? Springer.

11 HSV (2012) 44 procent av en årskull har påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder. SCB (2012) Antal behöriga förstahandssökande och antagning till program och kurser per universitet/högskola, höstterminerna 1998–2012. Totalt sökte 345 367 behöriga studenter till högskolan samma termin, och 256 635 blev antagna. Siffrorna avser personer bosatta i Sverige.

12 Prop. 2001/02:15.

sannolikt är mer blandad i dag. Det betyder att det behövs flera olika typer av information om utbildningarnas kvalitet.¹³

Att möta de informationsbehov olika studenter har är ett sätt att åstadkomma resurseffektiv högre utbildning. Välinformerade studieval kan också underlätta social mobilitet.

Rapportens syfte, avgränsningar och disposition

Rapporten syftar till att utreda studenters möjligheter att välja den högskoleutbildning där utbildningskvaliteten bäst passar deras individuella krav. Därför ställer den tre frågor:

- Vad är utbildningskvalitet?
- Vilken information om utbildningskvalitet finns i Sverige i dag?
- Hur kan information om högskoleutbildningar presenteras för att möta individuella krav på kvalitet?

Ambitionen med den här rapporten är att göra ett metodologiskt bidrag, genom att bidra till förståelsen av hur studenter kan göra mer välinformerade studieval. Därför utreder den inte på djupet vilka mått, aspekter eller indikatorer som bör ingå i begreppet utbildningskvalitet, eller hur de ska tolkas. I den här rapporten studeras i första hand Universitetskanslersämbetets (UK-ämbetet, tidigare Högskoleverket HSV) utvärderingar av den högre utbildningen. De har valts för att spegla situationen i Sverige i dag. Rapporten innehåller därför inga historiska eller internationella jämförelser.

I det inledande avsnittet presenteras sammanställd kunskap om varifrån studenter hämtar information om högre utbildning, vilken information de söker och vad det innebär att göra systematiska jämförelser. I det andra avsnittet presenteras forskning om vad utbildningskvalitet innebär. Där diskuteras också hur dagens statliga utvärderingar använder begreppet utbildningskvalitet. I rapportens tredje avsnitt utreds vem som har ansvar för att studenter kan göra välinformerade studieval. Där analyseras även i vilken mån studenter kan använda utvärderingar från HSV/UK-ämbetet för att jämföra kvaliteten på olika utbildningar och välja den utbildning som passar dem bäst. Rapportens fjärde del ger ett förslag på hur olika utbildningars kvalitet kan presenteras för att underlätta för enskilda studenter att göra välinformerade studieval.

¹³ Renfrew m.fl. (2010, s. 45–6) Understanding the information needs of users of public information about higher education. HEFCE.

Hur väljer vi högskoleutbildning?

Utbildningsvalet formar ofta resten av våra liv. Hur och varför vi väljer som vi gör är viktigt att förstå för att kunna förbättra möjligheterna till välinformerade studieval. Att välja är att jämföra olika alternativ. En meningsfull jämförelse kräver inte bara jämförbara data, utan även möjlighet att tolka och förstå de faktorer som jämförs.

Valet av högskoleutbildning är ett val i flera steg. Det första steget är att välja att läsa på högskolan över huvud taget, ett val som varannan ung person gör i dag. Därefter kommer valet av inriktning, lärosäte, längd på studierna, och så vidare. Att välja högre studier är inte självklart för alla, men för dem som väljer att läsa en akademisk utbildning ska god information finnas till hands.

De flesta väljer högre utbildning en enda gång i livet. Det betyder att möjligheterna att lära sig av ett felaktigt val är små. Dessutom är personlig utveckling ett viktigt syfte med utbildning; vi förändras när vi utbildar oss.¹⁴ Därför är utbildning inte en vanlig konsumtionsvara som vi enkelt kan reklamera eller byta om det skulle visa sig bli fel. Det gör att god information om utbildningen och dess kvalitet är mycket viktig för att valet ska bli så rätt som möjligt.

Felval och dess konsekvenser

Exakt hur många som upplever att de har valt fel högskoleutbildning är oklart. Felaktiga utbildningsval kan bland annat leda till långa studietider, men det har visat sig att det är komplicerat att på ett rättvisande sätt mäta studietiden. Däremot vet vi att svenska studenter är äldre än studenter i andra länder, både när de börjar på högskolan och när de avslutar studierna.¹⁵ Vi vet också att vissa utbildningar har lägre examensfrekvens än andra. Framförallt är det studenter på utbildningar till legitimationsyrken som tar ut examen, medan studenter som valt utbildningar som leder till generella examina inte tar ut sin examen i samma utsträckning.¹⁶ Låg examensfrekvens betyder inte nödvändigtvis att

14 Diamond, A., Vorley, T., Roberts, J., & Jones, S. (2012, s. 21). Behavioural Approaches to Understanding Student Choice. The Higher Education Academy, National Union of Students. www.heacademy.ac.uk

15 SOU 2010:88 Vägen till arbete – arbetsmarknadspolitik, utbildning och arbetsmarknadsintegration. Bilaga till Långtidsutredningen 2011.

16 HSV (2010) Orsaker till studieavbrott. Rapport 2010:23 R. Stockholm, Högskoleverket.

studenterna anser sig ha valt fel utbildning. Det är mer sannolikt att den låga examensfrekvensen beror på att det går att få relevanta jobb även utan examen.

En betydande andel av de högskolestudenter på yrkesutbildningar som inte har tagit ut examen, har istället bytt inriktning på sina studier.¹⁷ Studenter som studerar på en utbildning som inte var deras förstahandsval avbryter statistiskt sett utbildningen tidigare än de som kommit in på sitt förstahandsval, och byter också oftare till en annan utbildning. Av studenter som avbrutit en yrkesutbildning uppger 12 procent att utbildningens kvalitet var orsaken till avbrottet.¹⁸ Det indikerar vikten av att göra välinformerade studieval, både gällande inriktning och kvalitet. Behovet av intensifierad studie vägledning för gymnasieelever för att minska osäkerheten i utbildningsvalet lyftes fram i Långtidsutredningen 2011.¹⁹

Effekterna av felaktiga studieval berör till stor del individens egen situation. Lång studietid med låg inkomst och kostnader i form av studielån samt lägre livslön är i första hand privatekonomiska problem. För samhället innebär högre examensålder, dubbla utbildningar och avbrutna utbildningar att resurserna i utbildningssektorn används på ett samhällsekonomiskt ineffektivt sätt. Att fler studenter direkt kan välja den utbildning där både inriktning och kvalitet passar dem personligen, är därför bra för både enskilda individer och samhället som helhet.

God studieinformation kan motverka social snedrekrytering

För att studenternas val av utbildning ska kunna leda till ökad utbildningskvalitet, krävs bland annat att de kan göra rationella studieval. För detta krävs i sin tur att de har information om utbildningens kvalitet.²⁰ Ett rationellt val är ett val där individens nytta maximeras. Det betyder att relationen mellan kostnaden och vinsten av utbildningen är optimal. För detta behöver vi ha fullständig och fullständigt bearbetad information när vi väljer. Vi får därefter inte ångra oss eller omvärdera situationen, någonsin. Dessa krävande antaganden tål att ifrågasättas.

Den här studien utgår från ett beteendekonomiskt perspektiv på studievalet, vilket innebär att vår förmåga att göra rationella val ses som begränsad på ett systematiskt sätt. Flera studier visar nämligen att sociala och psykologiska

17 HSV (2009b) Mått för genomströmning på utbildning på grund- och avancerad nivå. Stockholm, Högskoleverket.

18 HSV (2010) s. 21

19 SOU 2010:88, s. 180. Vägen till arbete – arbetsmarknadspolitik, utbildning och arbetsmarknadsintegration. Bilaga till Långtidsutredningen 2011.

20 Jongbloed (2006).

delar av våra liv spelar en viktig roll.²¹ Trots att utbildningsvalet är en ekonomisk investering som kräver mycket information, bör vi också se det som ett personligt val där magkänslan spelar en betydande roll.

Vårt utbildningsval påverkas bland annat av vem vi får information av, hur vi ser på ekonomiska frågor och hur vi ser på oss själva. För studenter från studieovana miljöer kan det till exempel vara svårt att bryta normen om att inte studera, medan barn till akademiker kan se det som självklart att läsa vid högskolan. De val vi förväntas göra utifrån vår bakgrund blir på så sätt våra "standardval", och dessa kan ligga till grund för en social snedrekrytering.

Den som möts av mycket information kan reagera med att göra "standardvalet" framför att göra ett aktivt val. Eftersom standardvalet varierar tämligen systematiskt mellan grupper, skulle för mycket eller för svårgenomtränglig information kunna underblåsa social snedrekrytering eller könsbundna utbildningsval. I dag ser vi också en betydande snedrekrytering till högskolan.

Familjebakgrunden spelar stor roll för hur vi väljer utbildning. Barn till personer som saknar längre²² eftergymnasial utbildning väljer oftare kortare eller medellånga yrkesutbildningar på högskolan och läser oftare vid ett mindre, nyare lärosäte. Vi ser också skillnader i vilka val kvinnor och män gör. Kvinnor är sedan länge i majoritet både bland högskolenybjörjarna och på utbildningar inom vård, skola och omsorg.²³ Det är oklart exakt vad snedrekryteringen beror på, men en del av förklaringen finns i normer och i att personer med olika bakgrund har olika stor vana vid att hantera så stora mängder information som högskolevalet innebär.

Privatekonomin spelar roll för utbildningsvalet. Hur vår ekonomi ser ut när vi väljer utbildning, hur vi kommer att ha det under studietiden och hur vi förväntar oss att vår ekonomi ska se ut när vi är färdiga med utbildningen påverkar vårt val. Forskning visar att svaga ekonomiska incitament kan leda till att studenter väljer utbildning av sämre kvalitet än vad de annars skulle göra.²⁴ Det kan få långsiktiga ekonomiska konsekvenser för individen.

Eftersom utbildningsvalet påverkas av andra faktorer än bara de strikt ekonomiska, behöver informationen om utbildningar och deras kvalitet vara transparent och tillgänglig för jämförelser. Det är angeläget att blivande

21 Diamond m.fl (2012) Vossensteyn & De Jong (2006). Student Financing in the Netherlands: A Behavioural Economic Perspective. I Teixeira m.fl. Cost-sharing and Accessibility in Higher Education: A Fairer Deal? Springer.

22 Kort eftergymnasial utbildning definieras här som kortare än 3 år, medan lång eftergymnasial utbildning innebär studier längre än 3 år.

23 HSV, & SCB. (2012, s. 11, 14). Universitet och högskolor. Högskolenybjörjare 2011/12 och doktorandnybjörjare 2010/11 efter föräldrarnas utbildningsnivå.

24 Cohodes & Goodman (2012) First Degree Earns: The Impact of College Quality on College Completion Rates. Harvard Kennedy School Working Paper Series RWP12-033.

studenter har tillgång till information som underlättar för dem att välja en utbildning som håller den kvalitet de efterfrågar.²⁵ Välinformerade studieval gör att studenternas val av utbildning blir så bra som möjligt, både för studenterna och för samhället. Att studenterna får bättre möjligheter att avgöra vilken utbildning som passar dem bäst, kan hjälpa till att bryta social snedrekrytering. Med rätt information kan varje student avgöra vilken utbildning som passar de personliga förutsättningarna.

Olika studenter använder olika informationsverktyg

Studievalet baseras bland annat på information från närstående. Familj, vänner och bekanta är viktiga, men studenter använder också information från studievägledare och lärosäten. Systematiskt insamlad information om utbildningskvalitet är mindre vanlig.²⁶

Rankningar används olika mycket av olika typer av studenter. Forskningen på området är inte entydig om vilken roll de spelar, och i vilken mån de faktiskt används, men det är sannolikt så att högpresterande studenter, barn till högutbildade och höginkomsttagare oftare använder sig av rankingslistor i sitt utbildningsval.²⁷ Det innebär att studenter från olika sociala bakgrunder baserar sina utbildningsval på olika typer av information om utbildning. En effekt av det kan vara att utbildningsvalen också blir socialt snedfördelade. Högre utbildning leder då inte till lika hög social mobilitet som den skulle kunna göra.

Olika studenter söker olika typer av information

Eftersom olika individer har olika behov och prioriterar olika saker, kommer de också att söka olika typer av information om högskoleutbildningen. Erfarenheter från brittisk forskning visar exempelvis att studenter med låga meritvärden från tidigare utbildning prioriterar information om antal lärarledda timmar betydligt högre än vad andra studenter gör.²⁸

Även bland studenter i Sverige finns skillnader i vilken information som efterfrågas. Antagningskrav och arbetsmarknad är viktiga frågor för den som ska välja högskoleutbildning. Såväl gymnasister som studenter prioriterar också information om utbildningens kvalitet högt, men äldre, kvinnor och mer studieerfarna personer är mer intresserade än andra av att veta mer om

25 Jongbloed (2006). Informerade val bygger också på självkännedom, eftersom de kräver att de som väljer vet vad de efterfrågar.

26 HSV (2008) Rankning av universitet och högskolor som studentinformation? Rapport 2008:40 R. Stockholm, Högskoleverket. Se även Renfrew m.fl (2010) s. 40-41.

27 HSV (2008).

28 Renfrew m.fl. (2010) s. 46. Se också Burrell (2013) How students use data to choose a university. University World News 2013-03-30.

utbildningens kvalitet. Studenter som läser sitt första år på högskolan prioriterar flera olika frågor om utbildningens kvalitet högre än gymnasister. Studenterna värdesätter bland annat information om praktik, lärarnas vetenskapliga och pedagogiska kompetens och deras yrkeserfarenhet, tidigare studenter åsikter om utbildningens kvalitet och vilket omdöme utbildningens kvalitet fått i Högskoleverkets granskningar. Information om antal lärarledda timmar i undervisningen värdesätts också av studenterna. Dessutom finns det en viss efterfrågan på möjligheter att kunna jämföra olika utbildningar.²⁹

För att studievalet ska passa oss, behöver vi tillräckligt med information för att veta om utbildningen motsvarar det vi söker. Eftersom olika individer har olika behov och förväntningar, är individanpassad information om utbildningar grundläggande för välinformerade studieval.

Goda jämförelser är nödvändiga

”Att tänka utan jämförelser är otänkbart” lyder en känd devis inom samhällsvetenskap.³⁰ Bakom denna lek med ord döljer sig det enkla faktum att vi alltid jämför ny kunskap med tidigare lärdomar, och tvärt om. Vi gör det uttryckligen när vi jämför priser på samma vara hos olika säljare och vi jämför underförstått baserat på tidigare kunskaper exempelvis när vi bildar oss en uppfattning om något med magkänslan – det vill säga utan att först göra systematiska jämförelser. Inför stora investeringsbeslut är det lämpligt att göra systematiska jämförelser mellan de alternativ som står till buds, även om det slutliga avgörandet kanske ändå görs med hjälp av hjärtat eller magkänslan. Utbildningsvalet är ett sådant stort beslut.

Modellen för jämförelser som förklaras nedan baseras på en vetenskaplig metod för jämförande studier där transparens är särskilt viktigt. Den tar också avstamp i nyutvecklade metoder för att sprida studieinformation, där användarens efterfrågan på information står i fokus. Modellen används i analysen av hur information om utbildningskvalitet kommuniceras i dag, se sidan 26.

Att jämföra typ och nivå

Utbildningskvalitet betyder olika saker för olika studenter. Dessutom varierar innehåll och upplägg på utbildningar mellan olika lärosäten. Därför behövs möjligheter till jämförelser som inte döljer eller förenklar information som är viktig för att förstå skillnader och likheter. Verktuget behöver med andra ord ta

29 HSV (2009a) Informationsbehov vid ansökan till högskola/universitet. Stockholm, Högskoleverket.

30 Min övers. av Swanson (1971, sid 145) Frameworks for comparative research: Structural anthropology and the theory of action. I Vallier, Ivan Comparative methods in sociology: Essays on trends and applications. Berkeley, University of California press.

vara på de många skillnader som finns inom utbildningssystemet och mellan studenter.³¹

Att jämföra utbildningar utifrån en kvalitetsaspekt i taget hjälper studenten att jämföra utbildningar vid lärosäten som har olika profilering. Studenter som söker information om exempelvis antal undervisningstimmar per vecka kan då jämföra detta mellan olika utbildningar som är intressanta för dem, utan att samtidigt behöva ta hänsyn till andra kvalitetsfaktorer som kanske just då har lägre prioritet för dem, såsom forskningsframgångarna vid lärosätet. Då går det att välja ut och jämföra samma typ av kvalitetsinformation för de olika utbildningar som enskilda studenter är intresserade av.

Inom varje vald kvalitetsaspekt kan studenterna sedan jämföra olika nivåer av kvalitet. Ges exempelvis mer lärarledd tid vid lärosäte A, men mindre vid en liknande utbildning på lärosäte B? Är studenterna vid lärosäte C mer eller mindre nöjda än studenterna på lärosäte D? Är det fler disputerade lärare som undervisar vid lärosäte A än vid lärosäte C? På så vis kan individuella studenter jämföra de typer av kvalitet som är viktiga för just dem, men undvika att jämföra kvalitetsaspekter som kanske inte är jämförbara med varandra.

Stöd för att tolka nivåer av kvalitet

Vilken kvalitetsnivå som kan motsvaras av ett visst antal lärarledda timmar, andel disputerade lärare och så vidare är inte alltid uppenbart. För att studenter ska kunna skapa en välgrundad bild av vilken kvalitet en viss utbildning har förutsättningar att hålla, är det nödvändigt att ge stöd i tolkningen av informationen. Principen är enkel: vi använder en gemensamt överenskommen standard för att beskriva kvantitativ eller kvalitativ information.³²

En liknande idé användes delvis då Högskoleutredningen 1992 presenterade en så kallad ”basnivå” för antalet undervisningstimmar ”som inte bör underskridas om man skall kunna bedriva meningsfull utbildning på högskolenivå”. Den nivån ansågs då vara 9 timmar undervisningstid per vecka, med en lektor och 30 studenter.³³ Det är värt att notera att Högskoleutredningen på så vis satte en lägstanivå för förutsättningarna för utbildningskvalitet.

Att kalibrera mått är en förutsättning för mycket av den naturvetenskapliga forskningen och en självklarhet i vardagslivet. Vi använder överenskomna standarder när vi lagar mat (grader i ugnen), tankar bilen (liter bränsle), avgör hur lång tid något tar (arbetsinsats per timme), och så vidare. Det gör att vi

31 Jämför med Vught & Westerheijden (2012) Transparency, Quality and Accountability, i Vught & Ziegele (2012).

32 Ragin (2008) Redesigning Social Inquiry: Fuzzy Sets and Beyond. Chicago, University of Chicago Press. Se även Ragin (1987, 2000) samt Schneider & Wagemann (2008).

33 SOU 1992:44, s. 49, 66.

enkelt få veta hur mycket eller lite av något vi har eller vilken kvalitet något håller, på ett sätt som medger detaljerade jämförelser: mer eller mindre varmt i ugnen? Fler eller färre liter bränsle? Stor eller liten tidsåtgång? Utan kalibrering av termometrar, litermått och klockor mot en gemensam skala vore det omöjligt att få svar på dessa enkla frågor.

I dag kopplas kvantitativa mått till kvalitativa mål i till exempel FN:s Human Development Index, HDI, där länder klassificeras efter olika grader av utveckling. Ett annat välkänt exempel är när vi sätter ett mått i pengar på vad som utgör absolut fattigdom. I samhällsvetenskaplig forskning kan kalibrering göras av flera skäl, exempelvis för att bara vissa delar av en skala är analytiskt användbara eller meningsfulla.³⁴

I fallet med utbildningskvalitet kan kalibrering användas för att indikera när förutsättningarna för en viss kvalitetsnivå är uppnådd. I praktiken betyder kalibrering att studenterna enkelt kan avgöra, inte bara hur mycket av något som ingår i en viss utbildning, utan också förstå huruvida det motsvarar en viss kvalitetsnivå, exempelvis hög kvalitet.

Kalibrering diskuteras vidare i avsnittet som börjar på sidan 34, där det också ges praktiska exempel.

Vilket ansvar ska staten ha?

Det går att invända mot att staten inte bara tillhandahåller kunskap om vilka utbildningar som ges, utan också informerar om skillnader i kvaliteten på utbildningen. Argumentet lyder, i korthet, att staten endast bör garantera en minimistandard för kvaliteten. Avgörandet om vad som är bättre än lägsta godtagbara nivå inte ska göras av staten, eftersom det innebär att den fria konkurrensen på marknaden störs.³⁵ Detta rimmar väl med idéerna om lärosätets autonomi och individernas frihet att välja, och är därför ett gångbart argument.

Det finns dock flera goda skäl till att informera om just olika kvalitetsnivåer i den högre utbildningen. För det första är blivande studenter i regel inte idealt välinformerade om utbildningars kvalitet, vilket har flera orsaker. Till exempel kan sociala band göra att vi väljer det närmsta lärosätet framför det bästa. På så vis begränsar studenter sig i sitt utbildningsval, vilket ökar risken för att utbildningen inte möter deras individuella behov. För det andra kan trycket att skaffa en högre utbildning, kombinerat med unga människors osäkerhet kring vilken karriär de faktiskt vill ha, leda till att de fattar beslut innan

34 Exempelvis är det större skillnad i levnadsstandard mellan länder som har en BNP per capita på 1000 USD och 2000 USD än vad det är mellan länder som har BNP per capita på 21000 och 22000 USD – trots att skillnaden i BNP är densamma. (Exemplet hämtat från Ragin, 2008, fotnot 3 s 75.)

35 Jongbloed (2006), s. 28.

de har tillräcklig information. Det kan göra att studenterna går en utbildning som inte passar dem, på kort eller lång sikt. Slutligen vet vi att de som upplever att de gör en kostsam investering också kommer att ställa krav på att de får kvalitet. På så vis kan välinformerade studenter bidra till en högre kvalitet i högskolan.³⁶

Att ge studenterna möjlighet att välja inte bara den utbildningsinriktning, utan också den kvalitet som de söker, kan hjälpa till att minska risken för felaktiga utbildningsval. Transparent, jämförbar information om utbildningskvalitet är därför i längden också en fråga om resurseffektivitet för såväl individ som samhälle.

³⁶ Jongbloed (2006), s. 28.

Vad är utbildningskvalitet?

Utbildningskvalitet är ett omdiskuterat begrepp. Ett vanligt problem är att vi ofta är hänvisade till att använda indikatorer, istället för mått, på den faktiska kvaliteten. Nedan presenteras en kort genomgång av olika sätt att förstå utbildningskvalitet som är vanliga i internationell forskning och svenska utvärderingar av högre utbildning.

Utbildningskvalitet kan ses i tre steg. Det första steget är studenten själv, det andra är lärosätets resurser medan det tredje och sista steget är effekterna av utbildningen.

För att få en så rättvisande bild som möjligt av den verklighet som lärosäten och studenter möter, bland annat genom utvärderingar, baseras nedanstående diskussion om utbildningskvalitet på såväl internationell forskning, som på utvärderingar av lärosäten i Sverige. I dag utvärderas utbildningarna mot examensmål och utförs av UK-ämbetet, tidigare Högskoleverket.³⁷

Det internationella forskningsfältet om utbildningskvalitet är kopplat till flera olika ämnesområden, inte minst ekonomi och pedagogik. Eftersom den här rapporten fokuserar på utbildningsvalet som ett ekonomiskt investeringsbeslut, har en avgränsning gjorts till ekonomisk forskning om utbildningskvalitet. Nedanstående diskussion är därmed inte en uttömmande genomgång av forskningsfältet.

Studenternas förutsättningar

De förkunskaper, färdigheter och förhållningssätt som studenterna har med sig när de börjar på högskolan hänger samman med utbildningens kvalitet. Utbildning är en social aktivitet där studenter lär sig både i den faktiska undervisningen, av sina medstudenters frågor och i samtal med andra studenter. De kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som studenter möter utbildningen med, påverkar också hur och i hur stor utsträckning de tar till sig nya kunskaper. Studenter med goda kunskaper från tidigare studier kan därför ha ett försprång framför de som inte har lika goda förkunskaper. Enskilda studenters personliga förutsättningar påverkar på så sätt inte bara dem själva, utan

³⁷ HSV (2012a) Beslut om riktlinjer för val av mål vid utvärdering av utbildningar som leder till generell examen (omgång 3 – 2012). Stockholm, Högskoleverket. Prop. 2009/10:139.

hela studentgruppen. Därmed kommer studenternas förutsättningar att prägla utbildningen.

Att ta hänsyn till studenternas förkunskaper när kvaliteten på en utbildning bedöms, gör det enklare att bedöma i vilken mån utbildningen har gjort skillnad för individens kunskaper och färdigheter. Om ingen hänsyn tas till studenternas förkunskaper när resultatet bedöms, är det inte möjligt att svara på om utbildningen faktiskt lett till någon utveckling hos studenterna.

Några vanliga mått på studenternas förkunskaper är betyg från tidigare studier och testresultat på högskoleprov, mönstringsprov eller liknande. Det har också mätts med indikatorer som ringar in den sociala bakgrunden, exempelvis föräldrarnas inkomst, utbildningsnivå, yrke, religion, och liknande.³⁸

Betyg eller provresultat berör indirekt söktrycket till utbildningen. Det hör i sin tur samman med både utbildningens prestige som rykte³⁹ och antalet platser som erbjuds. Samtliga dessa faktorer får ibland indikera utbildningskvalitet. Denna sammanflätning av olika faktorer är viktig att ha i åtanke i diskussionen om utbildningskvalitet.

Att se till studentgruppens sammansättning kan också betyda att vi tar hänsyn till könsfördelningen och studenternas sociala bakgrund. Det senare handlar om hur väl lärosätet har lyckats med den breddade rekryteringen, vilket högskolorna enligt lag ska arbeta med.⁴⁰ Andelen utländska studenter kan också ingå i det här sammanhanget: regeringen understryker i budgetpropositionen att inresande studenter är en kvalitetsindikator.⁴¹

Blandade studentgrupper har större möjligheter att tillföra fler perspektiv till undervisningen. Därför skulle dessa variabler kunna ses i termer av utbildningskvalitet, men i praktiken utgör de mått på lärosätets framgång i att bredda rekryteringen snarare än indikatorer på hur utbildningen organiseras. Studenterna utgör en viktig del av utbildningen, och deras förutsättningar har koppling till utbildningskvaliteten. Att flera olika perspektiv tas in i undervisningen bör dock inte vara helt beroende av studentgruppen. Det ligger i

38 Black, D. A., & Smith, J. A. (2006). Estimating the Returns to College Quality with Multiple Proxies for Quality. *Journal of Labor Economics*, 24(3), 701–728. Holmlund, L., & Regné, H. (2012). Earnings of students who change universities. *Education Economics*, 20(5), 538–548. Holmlund, L. (2009). *Essays on child care and higher education*. Umeå: Department of Economics, Umeå University. James, E., Alsalam, N., Conaty, J. C., & To, D-L. (1989). College Quality and Future Earnings: Where Should You Send Your Child to College? *The American Economic Review*, 79(2). SOU 1993:102 s. 33–35.

39 Det är inte ovanligt att ett lärosäte bedöms utifrån sitt rykte eller den prestige som det anses innebära att ha studerat där. Eftersom rykte/prestige inte kan sägas peka på utbildningskvaliteten utan istället visar en allmän uppfattning om ett lärosäte, kommer de inte att behandlas här.

40 För en utvärdering av svenska lärosäten, se HSV (2007a) Utvärdering av arbetet med breddad rekrytering till universitet och högskolor. En samlad bild. Rapport 2007:43 R. Stockholm: Högskoleverket.

41 Prop. 2012/13:1, s. 40.

akademins arbetssätt att inkludera nya perspektiv, och ansvaret för att det sker bör därför ligga på lärosätet.

Studenternas förutsättningar är osynliga i utvärderingarna

I dagens kvalitetsutvärderingar från HSV/UK-ämbetet kan lärosäten själva välja att redovisa studenternas förutsättningar som en del av självvärderingen.⁴² Studenternas förutsättningar utgör dock inget centralt material i själva bedömningen av huruvida studenterna uppnår examensmålen.

Lärosätets resurser

Hur utbildningen organiseras spelar stor roll för utbildningskvaliteten. I forskningen indikeras det exempelvis av antal anställda eller lärare per student, och hur mycket pengar som spenderas per student. Det indikeras också av lönerna vid lärosätet, hur stor andel av studenterna som återvänder efter första året, om personalen forskar, om lärosätet erbjuder forskarutbildning, andel deltidsstudenter och fördelningen av studenter inom olika ämnen.⁴³ Flera av dessa variabler kan samvariera, vara beroende av, eller påverka andra variabler, såsom studenternas förutsättningar.

Lärosätets resurser är en bisak i utvärderingarna

Regeringen framhåller andelen disputerade lärare och examenstillstånd som indikatorer på kvalitet.⁴⁴ Trots detta är lärosätets resurser en bisak i det system för kvalitetsutvärdering som används av HSV/UK-ämbetet i dag. Bedömningen handlar om hur väl studenterna uppnått examensmålen, inte om hur lärosätena arbetat för att studenterna ska nå målen.

I utvärderingarna ska lärosäten redovisa lärarresurserna som ”typ av anställning vid lärosätet, akademisk titel och inriktning, relevant kompetens, relevant yrkeserfarenhet (utöver den akademiska), anställningens omfattning, grad av forskningsaktivitet och grad av undervisningsaktivitet i utbildningen”.⁴⁵ I vilken mån dessa faktorer kommuniceras till studenterna utreds nedan.

Högskolelagen anger bland annat att utbildning ska utveckla studenternas möjligheter på arbetsmarknaden. I utvärderingarna berörs detta i enkäter till tidigare studenter. I praktiken har det visat sig vara svårt att få tillgång till

42 HSV 2012b, s. 13.

43 Black & Smith (2006), Holmlund & Regnér (2012), Holmlund (2009), James m.fl. (1989), SOU 1993:102 s. 33–35.

44 Prop 2012/13:1, s. 40.

45 Citat från sid 9 i HSV (2011a) Generell vägledning för självvärdering i Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011–2014. Rapport 2011:4 R. Stockholm: Högskoleverket. Se även UKÄ (2013a) Så går utvärderingarna till - Universitetskanslersämbetet. www.uk-ambetet.se

tillräckligt med svar för att analysera detta på ett meningsfullt sätt.⁴⁶

I examenstillståndsprovningar från HSV/UK-ämbetet redogör lärosätet för flera av de praktiska förutsättningarna för utbildningskvaliteten. Provningarna görs dock enbart när ett lärosäte ansöker om att få utfärda en specifik examen, vilket betyder att de inte görs regelbundet på ett sätt som hjälper studenter att jämföra kvaliteten på olika utbildningar. Dessutom avgör de inte om lärosätet uppnår olika nivåer av kvalitet, utan används för att avgöra om förutsättningarna är tillräckligt bra för att en examen ska få ges.

I provningarna ingår antal lärare (tillsvidareanställda och övriga redovisas separat) och deras kompetens inom vetenskap och pedagogik, annan nödvändig kompetens samt konstnärlig kompetens. Lärarnas möjligheter till kompetensutveckling och forskning ingår i bedömningen. Dessutom redovisas även studenternas tillgång till IT, litteratur och läromedel samt andra typer av utrustning som anses nödvändig för utbildningen. Det ingår också att avgöra om miljön där utbildningen ska ges är ”forskande/konstnärligt utvecklande”, i vilken mån utbildningen ”ger förutsättningar för ett kritiskt och kreativt/reflekterande förhållningssätt” och, slutligen, vilken tillgång studenterna kommer att ha till den miljö där lärosätet bedriver forskarutbildning och forskning. I provningarna bedöms även de föreslagna utbildningarnas utformning och resultat, inklusive lärosätets interna kvalitetssäkringssystem.⁴⁷ Anknytning till arbetsmarknaden nämns inte explicit, men däremot ingår forskningsanknytning på flera sätt.⁴⁸ I kvalitetsutvärderingarna används så kallade samrådsmöten med företrädande för arbetslivet, arbetslivsföreträdare ingår i bedömargrupperna och de examinerades förmåga att arbeta inom det avsedda yrket ingår som kvalitetskriterium.⁴⁹

Inför utvecklingen av det nuvarande systemet för kvalitetsutvärdering föreslog HSV att lärarna skulle bedömas utifrån ”vetenskaplighet, konstnärlighet och högskolepedagogisk kompetens” och att den lärarledda tiden skulle ingå. I förslaget, som slopades, ingick också att studenterna skulle tillfrågas om hur examens- och lärandemål uppfylldes, hur examination och bedömning fungerade, hur utbildningen hanterade forskningsanknytning, vetenskaplighet och progression, hur kontakten med lärarna fungerade i termer av tid samt hur studenterna bedömde sina egna insatser. I det slopade förslaget ingick också hur samverkan med arbetsmarknaden bedrevs samt i vilken grad studen-

46 UKÄ 2013, prop. 2009/10:139.

47 HSV (2007b) Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007–2012. Reviderad 2007-12-11 Rapport 2007:59 R. Stockholm: Högskoleverket. UKÄ (2013b) Kvalitetsaspekter och villkor för examenstillstånd, www.uk.ambetet.se.

48 HSV (2007b)

49 UKÄ (2013a)

terna tillägnade sig förmågor som är viktiga på arbetsmarknaden.⁵⁰

Resultatet av utbildningen

Ett resultat av högre utbildning är bättre möjligheter för aktivt deltagande i demokratin, kulturen och arbetslivet. Ett annat resultat är personlig utveckling. Ytterligare ett resultat är att studenterna kan använda sina nya kompetenser för att arbeta i branscher eller på positioner som tidigare inte varit öppna för dem. Det kan i sig påverka exempelvis inkomsten efter utbildningen, social mobilitet och levnadsförhållanden i övrigt. Inkomsten – ett resultat av högre utbildning – kan i sin tur påverkas av om utbildningen är avslutad eller inte.⁵¹ I sammanhanget är det viktigt att påminna sig om att studenternas möjligheter på arbetsmarknaden efter avslutad utbildning är beroende av konjunkturen och vilken utbildning de valt. Vissa utbildningar leder nästan alltid till arbete relativt omedelbart efter avslutade studier, medan andra inte ger samma stärkta position på arbetsmarknaden. Samtliga dessa resultat av högskoleutbildning kräver att studenterna tar till sig akademiska kunskaper, färdigheter och förhållningssätt.

Resultaten och effekterna av utbildning kan vara beroende av varandra. Sannolikt är det här relativt komplexa samband som också påverkas av individens förutsättningar, samhället i stort och av det aktuella läget på arbetsmarknaden.

Utbildningens resultat är centralt i utvärderingarna

Det utvärderingssystem som används av HSV/UK-ämbetet under 2011–2014 är ett så kallat resultatstyrt system. Utbildningarna utvärderas i relation till hur väl studenternas kunskaper, färdigheter och värderingssätt möter de examensmål som finns för utbildningen. Enligt propositionen som systemet baseras på⁵² bör studenternas anställningsbarhet vara en faktor som utvärderas ”som en naturlig del i utvärderingarna”.

Arbetsmarknadsanknytning och anställningsbarhet går hand i hand med etablering och matchning på arbetsmarknaden. Varken etablering eller matchning är en framträdande del av hur UK-ämbetet utvärderar högre utbildning i dag. Kriterierna som ligger till grund för examenstillståndsprövningar⁵³ berör

50 HSV (2009, s. 22, 24-5) Kvalitetsutvärdering för lärande. Högskoleverkets förslag till nya kvalitetsutvärderingar för högskoleutbildningar. Rapport 2009:25 R. Stockholm: Högskoleverket.

51 Black & Smith (2006), Cohodes & Goodman (2012), Holmlund & Regné (2012), Holmlund (2009), Ljunglöf (2011) Lönsamma studier? Livslönerapport 2001. Stockholm, Saco. SOU 1993:102 s. 33.

52 Prop. 2009/10:139, s. 21.

53 UKÄ (2013b) Kvalitetsaspekter och villkor för examenstillstånd.

inte anställningsbarhet eller arbetsmarknadsanknytning, utöver det som ingår i examensmålen.⁵⁴ I bedömningsgrunderna för utvärderingar av lärosätens interna kvalitetsarbete ingår dock att varje lärosäte bör samla in bland annat data om studenternas anställning efter utbildningen.⁵⁵ Värt att notera är att detta alltså inte ingår i utvärderingarna av utbildningarna. I budgetpropositionen för 2013 påpekar regeringen dock vikten av att studenternas anställningsbarhet ingår i kvalitetsbedömningar, men har överlåtit till UK-ämbetet att utarbeta detaljerna i hur det ska bedömas.⁵⁶

54 Det ska i sammanhanget påpekas att Högskoleverket 2009 tolkade de färdigheter som efter Bologna-processen ska ingå i den högre utbildningen i termer av utbildningens användbarhet på arbetsmarknaden. Det hör i förlängningen samman med studenternas anställningsbarhet (HSV 2009, s. 15–6) även om det inte kan anses vara ett direkt mått på i vilken mån studenternas möjligheter på arbetsmarknaden i praktiken förändras av en viss högskoleutbildning.

55 HSV (2007b), s. 22.

56 Prop. 2012/13:1, s. 81.

Högskolevalet i Sverige i dag

För att studenternas val av utbildning ska fungera kvalitetsfrämjande krävs att information om utbildningars kvalitet är transparent och tillgänglig för jämförelser. Hur förhåller det sig med dagens information om utbildningskvalitet riktad till studenter?

I det här avsnittet presenteras en utredning av hur ansvaret för information om utbildningskvalitet vid högskolan är fördelat i dag. Därefter ges en analys av hur de statliga utvärderingarna och prövningarna av utbildningars kvalitet kan användas som ett stöd för att välja utbildning, utifrån den analytiska ram som presenterades på sidan 16 under rubriken Goda jämförelser är nödvändiga. Därefter berörs också kortfattat rankning som studieinformation, utifrån samma ramverk.

Ansvaret för informationen är splittrat

I dag saknas ett helhetsansvar för att tillhandahålla information som medger systematiska jämförelser av utbildningskvaliteten på olika högskoleutbildningar.

Ansvaret för att åstadkomma hög kvalitet i utbildningen ligger på respektive lärosäte, enligt högskolelagen 1 kap. 3 §, medan externa granskningar av svensk högre utbildning utförs av HSV/UK-ämbetet. I 2013 års regleringsbrev för UK-ämbetet nämns inte uppgiften att informera studenter om kvaliteten på olika utbildningar.⁵⁷ Inte heller regeringens instruktioner nämner information om utbildningskvalitet till studenter som en del av myndighetens uppdrag.⁵⁸ Resultaten från kvalitetsutvärderingar redovisas ändå via verkets hemsida, som också listar vilka examenstillstånd respektive lärosäte har.

En del av informationsuppdraget ligger hos den nya myndigheten UHR, Universitets- och högskolerådet. Enligt myndighetens instruktioner 10 §, ska UHR ”informera om högskoleutbildning i syfte att enskilda individer ska kunna göra välavvägda val i fråga om sådan utbildning”.⁵⁹ I regleringsbrevet⁶⁰

57 Utbildningsdepartementet (2012a)

58 SFS 2012:810. Förordning med instruktion för Universitetskanslersämbetet.

59 SFS 2012:811. Förordning med instruktion för Universitets- och högskolerådet.

60 Utbildningsdepartementet (2012b)

för 2013 nämns dock inte detta informationsuppdrag.

En annan del av uppdraget att informera studenter ligger hos lärosätena själva. Enligt högskoleförordningen 6 kap. 3 § ska högskolan ”se till att den som avser att påbörja en utbildning har tillgång till den information om utbildningen som behövs”. Detta kan, som tidigare utbildningsministern Leijonborg uttryckte det i ett svar på en skriftlig fråga, ”bland annat innebära att upplysa om undervisningens omfattning”.⁶¹ Enligt högskolelagen ska lärosäten informera om sin verksamhet. Lagen säger dock inte specifikt att lärosätena ska informera om utbildningskvaliteten.

Statliga prövningar och utvärderingar

Det system för kvalitetsutvärdering av högre utbildning som används av HSV/UK-ämbetet i dag, innebär att staten granskar utbildningar på två olika sätt: genom examenstillståndsprövningar och kvalitetsutvärderingar.

Examenstillståndsprövningar är inte studieinformation

Prövningar om examenstillstånd kommuniceras i dag inte som information om utbildningskvalitet, riktad till studenter. Det är därför inte meningsfullt att analysera dem i termer av deras bidrag till information om utbildningskvalitet. Eftersom de innehåller analyser av flera aspekter som är vanliga inom forskningen om utbildningskvalitet, beskrivs de ändå kortfattat nedan.

Vid en så kallad examenstillståndsprövning granskar UK-ämbetet huruvida ett lärosäte har förmåga att ge en utbildning med tillräckligt hög kvalitet för att studenterna ska uppnå examensmålen. Högskolelagen 1 kap. 13 § säger att ”... tillstånd att utfärda examina får lämnas bara om 1. Utbildningen uppfyller de krav som i detta kapitel ställs på utbildningen och de särskilda krav som finns i förordning, och 2. det i ett rikstäckande perspektiv finns ett allmänt intresse av att examina får utfärdas”. Prövningarna innebär med andra ord inte att nivån på den förväntade utbildningskvaliteten bedöms, utöver de grundläggande kraven.

Förutsättningarna för utbildningskvaliteten bedöms i praktiken vid upp till två tillfällen: om ett lärosäte ansöker om tillstånd att utfärda en examen inom ett område eller på en nivå som den inte har tillstånd för, och om ett examenstillstånd återkallats på grund av bristande kvalitet.

De konkreta kriterierna och viktningen av olika kvalitetsaspekter beror på bedömargruppen och på vilken utbildning som prövas. Prövningen ska inne-

61 Leijonborg (2007) Svar på skriftlig fråga 2006/07:946 Varudeklaration av lärarledd tid i högskolan. Sveriges riksdag, www.riksdagen.se

bära en helhetsbedömning av samtliga aspekter.⁶² I ”utbildningens förutsättningar” ingår lärarnas kompetens, kompetensutveckling, möjlighet till egen forskning samt antalet tillsvidareanställda och andra lärare i relation till utbildningens behov av lärare. I samma aspekt ingår också själva miljön, som ska vara forskande/konstnärligt utvecklande, ”ge förutsättningar för ett kritiskt och kreativt/reflekterande förhållningssätt” samt ge forskningsanknytning. Vidare krävs att studenterna har god tillgång till såväl litteratur som teknisk och annan utrustning som anses nödvändig för utbildningen.

Inom ”utbildningens utformning” undersöks hur de förväntade studieresultaten motsvarar kraven i den examensordning som anges i högskoleförordningen, att undervisning, examination och lärandematerialet ger såväl forskningsanknytning som progression och, slutligen, att de valda formerna för undervisning och examination gör att studenterna utvecklas till att kunna ”redogöra för och diskutera vetenskapliga frågeställningar” såväl nationellt som på internationella arenor.

Kvalitetsaspekten ”utbildningens resultat” täcker att de krav som studenterna ska uppfylla finns klart dokumenterade och att utbildningen säkrar examensmålen genom att ge studenterna goda förutsättningar att nå desamma. Slutligen krävs att lärosätet har ett kvalitetssäkringssystem.

Utvärderingar av utbildningarnas resultat

Sedan 2011 definieras utbildningskvalitet i HSV/UK-ämbetets utvärderingar av i vilken mån studenterna har uppnått de nationella examensmålen. Resultatet av utbildningen, i form av studenternas självständiga arbeten, jämförs med de nationella examensmålen för respektive examen.⁶³ Bedömningsgruppen lämnar en bedömning av graden av måluppfyllelse: bristande, hög eller mycket hög måluppfyllelse. Därefter beslutar UK-ämbetet om huruvida utbildningen håller bristande, hög eller mycket hög kvalitet.⁶⁴ Dessa utvärderingar är därför i första hand att betrakta som resultatutvärderingar.

Utvärderingarna syftar bland annat till att informera studenterna om

62 UKÄ 2013b. Samtliga citat under den här rubriken som inte hänförs till annan källa kommer från UKÄ 2013b. Högskoleverket publicerade 2011 en mer detaljerad vägledning för lärosäten som är intresserade av att ansöka om tillstånd att utfärda master- och doktorexamen (HSV 2011b) men eftersom HSV har upphört har den texten använts som bakgrundsinformation. De båda texterna framstår som i sak identiska, även om den nyare texten saknar flera av detaljerna som redogörs för i texten från 2011.

63 Detta nya förfarande och dess införande har väckt debatt. År 2012 ledde det fram till att den europeiska samarbetsorganisationen för myndigheter med uppdrag att utvärdera högre utbildning, ENQA, beslöt att klassificera om Högskoleverket från medlem till ”full member under review” (ENQA 2012), vilket kan jämföras med omdömet ”bristande kvalitet” i verkets egna bedömningar av utbildning.

64 HSV (2012b, s. 17) Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011–2014. Examina på grundnivå och avancerad nivå. Fastställd 21 december 2010. Reviderad 19 juni 2012. Stockholm, Högskoleverket.

kvaliteten på olika utbildningar.⁶⁵ De ska också säkra att de utbildningar som erbjuds håller hög kvalitet, vilket de enligt högskolelagen ska göra. Vidare finns det goda samhällsekonomiska skäl att utvärdera utbildningens resultat. Slutligen ska utvärderingarna signalera till arbetsgivare att den högre utbildningen faktiskt ger de färdigheter och kunskaper som anges i examensmålen.

Bedömningen ska baseras på i vilken mån studenterna har uppnått examensmålen. Avidentifierade, självständiga arbeten utgör den mest betydande delen av utvärderingarna. Lärosätena lämnar också in självvärderingar, där de enligt instruktion bör redovisa ”lärarnas kompetens och tillgången på lärare” och analyser av hur dessa uppgifter relateras till studenternas möjligheter att uppnå examensmålen. Lärosätena kan också välja att lämna uppgifter om studenternas förutsättningar, såsom meritvärden då utbildningen påbörjas. Slutligen ingår intervjuer med studenter i slutet av utbildningen och enkäter till tidigare studenter.⁶⁶ Eventuella intervjuer med lärosätesföreträdare syftar till att fördjupa och klargöra de tre typerna av underlag.⁶⁷

Om det är oklart vilket omdöme en utbildning ska ges efter granskning av studenternas självständiga arbeten, kan studenternas förutsättningar påverka bedömningen. Lärosätet behöver i så fall övertyga om att studenternas förutsättningar har ”påtaglig betydelse för utbildningens resultat”. Vidare kan lärarkompetensen och lärarkapaciteten vägas in, men bara då en utbildning bedöms ha bristande kvalitet.⁶⁸

Forskningen om utbildningskvalitet utgår ofta från att både studenternas förutsättningar och faktorer som lärarkapacitet och lärarkompetens påverkar utbildningskvaliteten. I det system för utvärdering av högre utbildning som nu tillämpas tas dessa variabler endast in när förtydligande av resultaten behövs. Det förstärker bilden av att det är ett resultatutvärderingssystem, snarare än ett system för utvärdering av utbildningskvalitet.

Hur fungerar utvärderingarna som studentinformation?

För blivande studenter som vill jämföra utbildningskvaliteten för att välja den utbildning som bäst passar de egna, personliga förutsättningarna, är HSV/UK-ämbetets utvärderingar inte lämpliga.

Resultaten från kvalitetsutvärderingarna presenteras på UK-ämbetets hemsida och på www.studera.nu, som publiceras av UHR. Hemsidan studera.

65 I den rapport där Högskoleverket presenterar systemet nämns också att ”studenter, näringsliv, myndigheter och andra intressenter [behöver] information om utbildningarnas kvalitet” (HSV 2012b, s. 5, 8).

66 På grund av svårigheter förknippade med att samla in tillräckligt med data från tidigare studenter, ingår alumnenkäterna i praktiken inte i alla utvärderingarna (HSV 2012b, s. 13).

67 HSV (2012b, s. 12-6).

68 HSV (2012b, s.14)

nu syftar till att underlätta för blivande studenter att överblicka "relevant information" om högskolestudier och utbudet av utbildningar "på ett enkelt och lättillgängligt sätt".⁶⁹ Den informerar översiktligt om hur UK-ämbetet genomför utvärderingarna och om att betyget "bristande kvalitet" kan leda till att en utbildning inte ges. De tre betygsstegen bristande, hög och mycket hög kvalitet beskrivs med en mening per steg och examensmålen presenteras som kunskap och förståelse, färdighet och förmåga samt värderingsförmåga och förhållningssätt. För vidare läsning om examensmålen hänvisas till högskoleförordningen. Utöver dessa preciseringar ges inga empiriska exempel av vad det innebär att uppnå utbildningens mål. För den som söker information om det slutliga, samlade omdömet om en utbildning i utvärderingarna, ger studera.nu dock lättillgänglig information.

Utvärderingarna i sin helhet går att hämta på UK-ämbetets hemsida. För att undersöka i vilken mån det är möjligt att göra systematiska jämförelser mellan utbildningar och förstå kvaliteten i en viss utbildning utifrån individuella behov, har en utvärdering ur varje nu publicerad omgång fått utgöra underlag. Alla utvärderingarna följer samma mall, även om de anpassas efter examensmål och utbildning. De publicerade utvärderingarna har därför mycket likartad struktur, vilket gör att begränsningen till att analysera en utvärdering per omgång ger en tydlig indikation på hur de olika utvärderingarna presenteras.

I första omgången var utbildningar i företagsekonomi den överlägset största utvärderingen med 67 utbildningar. I andra omgången var juridik störst med 33 utbildningar och i den tredje omgången av utvärderingar var engelska störst med 33 olika utvärderade utbildningar.⁷⁰ Genom att välja de utvärderingar som har täckt flest utbildningar i varje omgång får vi en inblick i det material som, åtminstone i teorin, har flest mottagare. Att valet också faller på utvärderingar från de tre nu publicerade omgångarna innebär att det också är möjligt att upptäcka eventuella förändringar som kan ha skett mellan de olika omgångarna.

Den sammanfattande delen av bedömargruppernas rapporter lämpar sig väl för att jämföra det sammanfattande omdömet för de olika utbildningarna. Rapporterna är utformade så att de mycket tydligt och strukturerat underlättar jämförelser mellan de olika utbildningarnas måluppfyllelse på de valda delmålen. Bedömningen av måluppfyllelsen är presenterad på ett transparent och jämförbart sätt och det är enkelt att förstå vilka utbildningar som har nått en hög måluppfyllelse och var måluppfyllelsen är bristande. Det går att se om en specifik utbildning uppnår högre eller lägre måluppfyllelse än en annan utbildning, och det är möjligt att se inom vilka av de valda målen som en utbild-

69 UHR (2013, 14 februari) Om webbplatsen - Studera. www.studera.nu

70 HSV (2012c, 2012d, 2012e)

ning har nått vilken nivå.

Det är inte uppenbart exakt vilka data bedömningarna grundar sig på, utöver ett urval av självständiga arbeten – trots att rapporterna refererar till självvärderingar och lärosätessamtal. Det är heller inte möjligt för studenten att koppla sådan information till en eventuell tolkning av olika kvalitetsnivåer, eftersom några nivåer inte presenteras.

I bedömargruppernas rapporter avhandlas endast i undantagsfall de kvalitetsfaktorer som föregår måluppfyllelsen och rapporteras i lärosätens självvärderingar, såsom lärarkompetens, lärarkapacitet och studenternas förutsättningar. Lärarkompetens och lärarkapacitet nämns företrädesvis då måluppfyllelsen har bedömts vara bristande. Bedömargruppen för rättsvetenskapliga utbildningar och juristexamen noterar att ”lärarstrukturen skiljer sig dock markant åt mellan de olika lärosätena”.⁷¹ Undervisnings- och examinationsformer samt vissa typer av innehåll i utbildningen, såsom etik, muntlig framställning, internationalisering och kontakter med arbetslivet, diskuteras mer frekvent, men informationen saknas i flera fall, i synnerhet i bedömningen av utbildningar inom företagsekonomi.⁷²

Dagens utvärderingar från HSV/UK-ämbetet presenteras på ett sätt som gör det möjligt att se inom vilka av de valda målen som en viss utbildning nått vilken måluppfyllelse. Möjligheten att jämföra en kvalitetsaspekt i taget är dock mycket begränsad och det saknas helt diskussioner om exempelvis hur fler eller färre antal undervisningstimmar eller andel disputerade lärare i undervisningen förhåller sig till kvalitetsnivåerna. Utvärderingarna ger därmed mycket begränsade möjligheter för läsaren att jämföra utbildningskvaliteten på olika utbildningar utifrån ett individperspektiv.

Rankning är inte lämplig kvalitetsinformation

Ett begränsat antal rankningar ägnar sig specifikt åt svenska lärosäten. Den som haft kanske störst medialt genomslag är URANK, vars syfte är att väcka debatt om utbildningskvalitet snarare än att informera studenter och andra intressenter.⁷³ Andra rankningar av lärosäten har gjorts av tidskriften Fokus

71 HSV (2012c), s. 6.

72 Talande för den specifika utvärderingen, som ingick i den första serien av utvärderingar, är att utbildningen diskuteras på sätt som i praktiken gör det mycket svårt att förstå hur studenterna har uppnått målen: ”Självvärderingen och särskilt lärosätessamtal påvisade att utbildningens uppläggning, innehåll och examinationsformer sammantaget gör det troligt att hög måluppfyllelse nås inte bara gällande vetenskapliga bedömningar utan även samhälleliga och etiska bedömningar”. (HSV 2012d, s. 22). Detta är dock i linje med systemets fokus på resultat snarare än process, vilket är dess syfte.

73 Urank. (2013, s. 2) Ranking av högre utbildning. Resultat 2012. Förhandsexemplar exklusivt till Dagens Nyheter 2013-03-12.

och intresseorganisationer såsom Svenskt Näringsliv och Sydsvenska Industri- och Handelskammaren.⁷⁴ Eftersom rankningar, trots sina olika inriktningar, bygger på samma underliggande logik behandlas de här översiktligt ur ett metodologiskt perspektiv, med fokus på möjligheterna att jämföra enskilda kvalitetsaspekter samt kalibrering.

En av slutsatserna i Högscoleverkets utredning om rankning som verktyg för studentinformation var att informationen som framkom ur rankingar vanligen inte var "allsidig, relevant eller tillförlitlig information till studenter".⁷⁵ Utredningen lyfte bland annat tyska rankingen CHE och brittiska verktyget Unistats som två av få goda undantag. Det ska i sammanhanget påpekas att CHE och Unistats inte är traditionella rankingsverktyg.

En viktig kritik mot rankingar är att de sällan erbjuder möjligheter till att jämföra en aspekt i taget, vilket gör att målgruppen för rankingen blir oklar.⁷⁶ Det är en konsekvens av själva metoden, där flera olika variabler sätts samman till ett enda mått. Beroende på vilka variabler som har valts och hur de har viktats kommer olika typer av lärosäten att premieras. I internationella rankingar tenderar forskningsintensiva lärosäten att bli högt placerade, vilket beror på att indikatorer på forskningsframsteg viktas högre än andra kvalitetsaspekter. Även i rankingar som tar in fler variabler kvarstår dock problemet, eftersom grundidén med ranking är att förenkla och producera en eller ett par bilder från ett komplext dataset. Rankingar erbjuder i regel samma bild(er) till alla mottagare och mycket liten hänsyn tas till vilken information som individuella studenter själva efterfrågar och hur de värderar olika typer av information.⁷⁷

Rankningens huvudpoäng är kraftig förenkling. Lärosäten eller utbildningar rangordnas för att kunna jämföras med varandra på en skala som rankingkonstruktören tagit fram. På grund av att rankingen bygger på en sammanslagning av flera olika variabler kan det också vara mycket svårt att avgöra vilka faktiska skillnader som finns mellan de olika positionerna i listan och hur stora skillnaderna är. Dessutom är det inte ovanligt att ordningen förändras på grund av att materialet som används inte är robust ur ett statistiskt perspektiv.

74 Billing & Elvander (2012) Elitskolan tar hem spelet. Fokus 2012-03-30. Handelskammaren (2009) Högscolerankingen 2009. Handskammarens rapport nr 6.2009, Sydsvenska Industri- och Handelskammaren. Svenskt Näringsliv (2012) Högscolekvalitet. www.hogskolekvalitet.se.

75 HSV (2008) Rankning av universitet och högskolor som studentinformation? Rapport 2008:40 R. Stockholm, Högscoleverket. Citat från s. 105.

76 Federkeil, G., Vught, F. V., & Westerheijden, D. F (2012) An Evaluation and Critique of Current Rankings. I F. V. Vught & F. Ziegele (Red) *Multidimensional Ranking: The Design and Development of U-Multirank*. Dordrecht: Springer.

77 Det nya multidimensionella U-Multirank (Vught & Ziegele 2012) syftar specifikt till att åstadkomma bättre jämförbarhet från användarens perspektiv. Det har dock inte undgått kritik.

Ytterligare en kritik mot rankningar är att de riskerar att mäta och värdera det som går att mäta, snarare än att mäta faktisk kvalitet.⁷⁸

Med sammansatta mått är det avancerat, men inte omöjligt, att åstadkomma meningsfull kalibrering. Rankningar presenterar dock vanligen inte tydliga trösklar eller värden som indikerar att det rankade uppnått en viss kvalitetsnivå. Det förekommer att rankningobjekten delas in efter hur de placerar sig i förhållande till populationens eller urvalets medelvärde,⁷⁹ vilket dock inte är detsamma som en kalibrering. Exempelvis är kanske inte genomsnittet i antal läroleda timmar en lämplig indikation på en kvalitetsnivå.

Sammanfattningsvis kan sägas att rankning ofta hjälper till att jämföra i nivå, men har betydande svårigheter att åstadkomma jämförelser på enstaka kvalitetsaspekter. Kalibrerade mått är inte vanligt i rankning. Därtill kommer ett antal av de mer detaljerade metodproblem som rankning dras med, samt bristande målgruppsanpassning och brist på statistiskt robusta resultat.

78 Federkeil m.fl. (2012), se också HEFCE (2008) Counting what is measured or measuring what counts? - League tables and their impact on higher education institutions in England. Report 2008/14. Higher Education Council for England.

79 HSV (2008)

Lyft kvaliteten i högskolevalet

Att välja är att jämföra. Därför behöver den som söker sig till högskolan ha möjlighet att göra goda jämförelser mellan olika alternativ. Det här avsnittet presenterar ett förslag på hur studenter kan jämföra utbildningars kvalitet och avgöra vilken utbildning som bäst motsvarar deras individuella krav och behov. Det stärker studenterna i valet och gör att de kan bidra till högre utbildningskvalitet.

Utbildningskvalitet är inte svart eller vitt. Snarare finns det väsentliga skillnader mellan hur olika utbildningar utformas. Vi vet att olika studenter söker olika typer av information om utbildningar och söker information på olika ställen. Vi vet också att utbildningskvalitet är ett högprioriterat område för många studenter. Forskningen har dessutom visat att information som tar sig an just de frågor som vi själva är intresserade av är lättare att ta till sig, jämfört med information som är mer allmänt riktad. För att varje student ska kunna hitta den utbildning vars kvalitet bäst möter studentens krav och önsknings, behövs information om utbildningskvalitet där studenterna kan jämföra utbildningar utifrån de frågor om kvalitet som berör dem personligen. Dessvärre är det i dag inte möjligt att göra systematiska jämförelser mellan olika utbildningars kvalitet.

Stöd i att tolka nivåer av kvalitet

Goda jämförelser kräver att vi jämför jämförbara utbildningar med avseende på samma kvalitetsaspekt. Oavsett om vi jämför en viss utbildning vid ett litet och ett stort lärosäte måste vi kunna jämföra dem med fokus på samma typ av kvalitetsaspekt, annars är jämförelsen irrelevant. Exempelvis bör lärarledd undervisningstid vid ett lärosäte gå att jämföra med just lärarledd undervisningstid vid ett annat, även om lärosätena har olika profiler i övrigt.

Vi behöver också kunna tolka olika nivåer inom samma kvalitetsaspekt, för att förstå vilken kvalitet en viss nivå indikerar. Ett medelvärde är exempelvis inte alltid ett bra mått på att hög kvalitet är uppnådd. Det är också viktigt att veta hur skillnader i praktiken – till exempel antal lärarledda timmar – bör tolkas som skillnader i utbildningskvalitet. Med andra ord behövs empiriska definitioner av utbildningskvalitet.

För att göra sådana systematiska jämförelser behövs kalibrerade mått⁸⁰ på utbildningskvalitet. Det innebär att gemensamt överenskomna, empiriska tolkningar av vad som utgör förutsättningar för en viss kvalitetsnivå används för att tolka olika nivåer. Vid hur många lärarledda timmar per vecka når vi hög kvalitet? Vid hur stor andel disputerade, undervisande lärare har vi hög kvalitet? Detta är exempel på frågor som studenter kan ha inför sitt högskoleval, frågor som de bör kunna få svar på.

Måttstockar kräver kunskap och respekt

Att konstruera en måttstock, det vill säga att avgöra vilken nivå på en kvalitetsaspekt som motsvarar en viss kvalitetsnivå, är ett krävande arbete. Två utmaningar är särskilt viktiga att lyfta: respekten för ämnens särart och kunskap om hur olika undervisningssätt påverkar kvantitativa kvalitetsmått.

Det kan behövas olika måttstockar för att tolka kvalitetsnivån inom olika ämnen eller ämnesområden. Exempelvis är det sannolikt inte motiverat att göra direkta jämförelser i antal lärarledda undervisningstimmar mellan laborationstäta utbildningar och utbildningar där självstudier är mer centralt. Däremot kan det vara värdefullt för studenter att tydligt se att utbildningar inom samma lärosäte kan bedrivas på mycket olika sätt, beroende på ämne och inriktning. Det talar för att konstruera måttstockar som tar hänsyn till att undervisning i olika ämnen bedrivs på olika sätt, samtidigt som studenterna ska kunna ha insyn i att hög kvalitet kan betyda olika saker i praktiken. Startpunkten för ett sådant arbete går att finna i "Grundbulten", Högskoleutredningen från 1992.⁸¹

Alla undervisningssätt är inte jämförbara med varandra. Ett tydligt exempel på detta är antal lärarledda timmar på kurser med, å ena sidan, föreläsningar inför stora grupper och, å andra sidan, uppsatskurser. I det första fallet är antalet studenter per lärare högt, medan det i fallet med uppsatshandledning vanligen är en eller några få studenter per lärare.⁸²

Att skapa kalibrerade mått på utbildningskvalitet som blir rättvisande och jämförbara är ingen enkel uppgift, men att en uppgift kräver arbete är inget skäl för att undvika den. Den här typen av måttstockar skapar ett tydligt mervärde i jämförelsen som stärker studenterna i deras utbildningsval. I längden hjälper det enskilda studenter att göra det studieval som passar dem som individer, vilket är både privat- och samhällsekonomiskt klokt. Därför är arbetet

⁸⁰ Ragin 1987, 2000, 2008, Schneider och Wagemann 2007, Ragin och Rihoux 2008.

⁸¹ SOU 1992:44

⁸² Andra exempel på hur just kvalitetsfaktorn antal lärarledda undervisningstimmar kräver noggrant konstruerade kalibreringar är distansundervisning och skillnaden mellan kurser som bygger mer på seminarier än föreläsningar.

med att konstruera empiriska tolkningar av utbildningskvalitet för de mest centrala kvalitetsaspekterna ett angeläget arbete.

Att kalibrera mått på utbildningskvalitet

Med hjälp av mängdteori kan vi avgöra i vilken mån ett fall – här en utbildning – motsvarar definitionen av en specifik mängd, exempelvis ”utbildningar med hög utbildningskvalitet”. För jämförelser av typ och nivå kopplade till en verbal definition av de olika nivåerna används i jämförande, samhällsvetenskapliga studier så kallad *qualitative comparative analysis*.⁸³ Metoden bygger på mängdteori och innebär att mått kalibreras mot empiriska definitioner av begrepp baserat på forskning och beprövad erfarenhet. Med kalibreringen som måttstock kan vi sedan veta i vilken mån ett fall motsvarar definitionen av en viss mängd, här definitionen av utbildningskvalitet.

Huruvida ett fall motsvarar definitionen av en mängd baseras på data från respektive fall och skalas om från 0 (full icke-medlem) till 1 (fullt medlemskap). Skalan kan vara antingen kontinuerlig eller ha fasta trösklar. För binära mängder används enbart trösklarna 0 och 1, som specificerar ett empiriskt värde som korresponderar mot ett idealt fullt motsvarande och ett fullt icke-motsvarande av definitionen. Mer konkret specificerar 0 och 1 de empiriska gränserna för vad som krävs för att ett fall ska anses vara exempelvis ett fall av utbildning med hög utbildningskvalitet (1), eller ett fall av avsaknad av densamma (0).

Kontinuerliga mängder kräver att man också specificerar värdet 0,5 i relation till begreppet. Tröskeln vid 0,5 utgör det värde där det råder som mest osäkerhet kring om fallet ska placeras som mer eller mindre väl motsvarande definitionen av mängden. Mittpunkten på skalan är således intressant eftersom den skiljer mellan fall som är närmare att helt motsvara definitionen eller närmare att inte alls motsvara den empiriska tolkningen av begreppet.

Placeringen av trösklarna baseras på forskning om det aktuella begreppets koppling till empirin samt på beprövad erfarenhet. Om detta saknas, kan trösklarna sättas med ledning av det empiriska materialets placering. Att använda medelvärden rekommenderas inte, eftersom det riskerar att sakna en meningsfull koppling till begreppet i fråga. Exempelvis är sannolikt inte medelvärdet i andel disputerade lärare i undervisningen en god indikator på vid vilken nivå det råder som mest osäkerhet kring om hög utbildningskvalitet är uppnådd eller inte.

En viktig tumregel för kalibreringar av den här sorten är att bara skapa

83 Ragin (2008), Schneider & Wagemann (2007).

tolkningar som har stöd i forskning och beprövad erfarenhet. Vidare bör meningsfull variation i data bevaras, exempelvis genom att kalibrera kontinuerligt data kontinuerligt hellre än binärt när det är möjligt. Att skapa dikotomier eller intervaller som saknar stöd i forskning och beprövad erfarenhet är således inte att rekommendera.

Exempel på kalibrerade kvalitetsindikatorer

För att tydliggöra hur kvalitetsindikatorer kan kalibreras mot en förståelse av begreppet utbildningskvalitet, har två aspekter från lärosätets resurser valts: lärarledda undervisningstimmar och formell lärarkompetens. De utgör endast exempel på hur en kalibrering kan göras för att underlätta för studenter att förstå hur ett enskilt värde på en kvalitetsaspekt kan tolkas i termer av utbildningskvalitet.

Lärarledda undervisningstimmar

En återkommande fråga i högskolesektorn är antalet lärarledda timmar i undervisningen.⁸⁴ Sökande till högskolan är också intresserade av just den typen av information om utbildningens kvalitet.⁸⁵ Antal lärarledda timmar per vecka är ett användbart exempel på hur trösklar och kvalitetsmål kan användas för att, tillsammans med annan information, tydliggöra kvalitetsnivån.

Information om antal lärarledda timmar är sällan tillgänglig på ett sätt som medger jämförelser, vilket försvårar ett välinformerat studieval. Om informationen ändå framgår, kan det vara mycket svårt för en enskild student att avgöra hur stor andel lärarledd tid som motsvarar hög utbildningskvalitet. Är exempelvis 9 timmar lärarledd tid per vecka i grupper om 30 studenter⁸⁶ att betrakta som en del av en hög utbildningskvalitet?

Begreppet heltid förstås oftast som 40 timmar per vecka. Antalet lärarledda timmar i högre utbildning är dock ofta betydligt lägre än så, delvis beroende på att högskolestudier per definition lägger tonvikt på självständigt arbete. Dessutom varierar antalet lärarledda timmar mellan olika ämnesområden, som påpekats ovan. Utan gemensamt överenskomna, empiriska nivåer för vilken kvalitetsnivå som motsvaras av vilket antal lärarledda timmar per vecka, är det omöjligt att göra en meningsfull kalibrering. För att ändå kunna visa hur det kan göras, antar vi att 20 timmar per vecka helt (1) motsvarar definitionen av i mängden ”utbildningar med hög utbildningskvalitet”, vilket ger studenterna

84 Se till exempel HSV (2009c), Sonnerby (2012) *Lärda för livet? En ESO-rapport om effektivitet i svensk högskoleutbildning*. ESO-rapport 2012:7. Stockholm, Finansdepartementet.

85 HSV (2009a), Renfrew m.fl. (2010, s. 39),

86 SOU 1992:44, s. 66.

tid för självstudier. Vi antar vidare att 9 timmar utgör den undre gränsen (o) för definitionen av hög kvalitet samt att det mellersta värdet 14,5 timmar lärarledd tid per vecka utgör tröskelvärdet 0,5. Alla utbildningar som ger 9-20 timmar lärarledd undervisning per vecka är således i mängden "utbildningar med hög kvalitet", men i olika grad. Utbildningar som ger fler än 14,5 timmar per vecka är närmare det hypotetiska övre idealvärdet 20, medan de som ger färre timmar närmar sig den undre tröskeln 9 timmar. Till detta exempel bör dessutom andra faktorer fogas, såsom antal studenter och lärare.

Med hjälp av trösklar kan studenterna avgöra vilken nivå på utbildningskvalitet som erbjuds på de utbildningar som de är intresserade av. På så vis kan de, kvalitetsaspekt för kvalitetsaspekt, både se vad en viss utbildning innehåller och sätta det i relation till begreppet kvalitet.

Disputerade lärare i undervisningen

Lärarnas formella kompetens utgör ytterligare ett belysande exempel på hur data med direkt bäring på utbildningskvaliteten kan förse med kvalitativa trösklar. Studenter söker information om lärarnas formella kompetens,⁸⁷ och ett av kvalitetsmålen som regeringen förordar⁸⁸ är andel disputerade lärare. Om vi för enkelhets skull antar att maximalt hög utbildningskvalitet infinner sig när samtliga lärare som undervisar i grundutbildningen är disputerade, medan avsaknad av hög utbildningskvalitet definieras av att var tredje lärare i grundutbildningen är disputerad, kommer den övre och undre gränsen för definitionen av "utbildningar med hög utbildningskvalitet" vara 100 respektive 33 procent. Vi antar också att när två av tre undervisande lärare är disputerade har vi nått en nivå där ett fall varken helt motsvarar eller inte alls motsvarar definitionen.

Med dessa tre enkla markeringar på måttstocken kan studenterna sedan tolka andelen disputerade lärare i termer av utbildningskvalitet. I detta hypotetiska fall är tolkningen att utbildningar som har 33-100 procent disputerade lärare i undervisningen erbjuder hög utbildningskvalitet. Utbildningar där fler än två av tre lärare är disputerade är närmare den övre nivån av hög kvalitet, medan utbildningar med 33-67 procent disputerade lärare närmar sig den lägre gränsen för vad som utgör hög utbildningskvalitet.

Kalibrering kan göras även med kvalitativa data

Att knyta empiri till teoretiska begrepp, som beskrivits ovan, är inte beroende av kvantitativa data. Kalibrering kan underlätta förståelsen även av mer kvalitativa data, såsom bibliotekets kvalitet, studenternas tillgång till teknisk

87 HSV 2009a.

88 Prop. 2012/13:1, s. 40.

utrustning och IT på campus, samverkan med omkringliggande samhälle, arbetsmarknadsanknytning och så vidare. Det är således möjligt att koppla samman olika nivåer av utbildningskvalitet även med kvalitativa data om utbildningskvalitet, exempelvis med intervaller.

Fördelar och nackdelar med metoden

Det här avsnittet har presenterat en metod för att koppla ihop begreppet utbildningskvalitet med det som ingår i olika högskoleutbildningar. Metoden bygger på mängdteori och kalibrerade mått. Båda dessa grundläggande principer för metoden är intuitiva och de allra flesta använder dem dagligen, vilket gör dem lättfattliga som beskrivningar av olika nivåer av utbildningskvalitet. Grafiska beskrivningar kan ytterligare öka förståelsen av hur en utbildning kan kopplas till en viss kvalitetsnivå.

Det ska i sammanhanget understrykas att det inte är enkelt att avgöra exakt vilka kvalitetsaspekter som är tillräckligt centrala för att ingå i studenternas jämförelser. Det är också avancerat att göra rättvisande mätningar av kvalitet, även när indikatorerna är givna.

Kalibrering bygger på att vi kan avgöra när förutsättningarna för en viss kvalitetsnivå är uppnådd. Nivåer används i dag i UK-ämbetets utvärderingar av utbildningars resultat, där utbildningar delas in i bristande, hög eller mycket hög kvalitet. Att kunna inte bara skilja mellan olika typer kvalitetsaspekter, utan också jämföra olika nivåer, tydliggör utbildningskvalitetens nivå för studenterna. I ett större perspektiv kan det också ge tydligare indikationer på vilka nivåer och aspekter av kvalitet som studenter söker, vilket i längden kan utveckla den högre utbildningen.

Den metod som presenterats här kräver att andra kvalitetsfaktorer än måluppfyllelsen presenteras, exempelvis lärosätets resurser i en specifik utbildning och studenternas uppfattning om utbildningen. För att metoden ska ge underlag till meningsfulla jämförelser ska jämförbara utbildningar mätas med samma måttstock, det vill säga samma kalibrering. För att metoden ska leda till att jämförbara enheter jämförs med varandra, kan utbildningskvalitet behöva definieras på olika sätt för olika utbildningar eller typer av kurser.

Utvecklingen av empiriska tolkningar av begreppet utbildningskvalitet som är meningsfulla för såväl studenter som utbildningssamordnare, bör idealt bygga på såväl tillgänglig forskning som beprövad erfarenhet. För att kalibreringarna ska uppnå legitimitet, bör såväl studenter som högskolor, berörda myndigheter och experter på området ha möjlighet att påverka utformningen.

I sammanhanget bör vi ställa frågan om mer av något alltid är bättre. Det tål exempelvis att ifrågasättas om det alltid är bra med fler lärarledda timmar,

eller om det kan inkräkta på möjligheterna att utveckla sin självständighet. Kalibreringar kan konstrueras för att ta hänsyn till den typen av problematik. Ovanstående exempel med tre nivåer kan också konstrueras i fullständigt kontinuerlig form, alternativt med två steg om det är lämpligt.⁸⁹ Den kan också utvecklas vidare för att ta hänsyn till en eventuell marginalnytta av en kvalitetsaspekt, exempelvis nyttan av ytterligare en lärarledd timme när ett stort eller litet antal lärarledda timmar erbjuds. Den informationen kan dock bli krävande att tolka och riskerar att bli överdrivet detaljerad, vilket talar för att bevara relativt få intervall.

Att utveckla och underhålla ett centralt informationssystem, även om antalet kvalitetsaspekter hålls begränsat, medför vissa kostnader. I dag samlas värdefulla data in av UK-ämbetets examenstillståndsprövningar och kvalitetsutvärderingar, dock inte för samtliga utbildningar och lärosäten. Lärosätena ska dessutom enligt lag tillhandahålla den information som studenterna behöver. Det förefaller därför som om en viss grund för datainsamling redan finns. Ett rimligt sätt att förenkla insamlingen vore att lärosätena regelbundet, förslagsvis årligen, rapporterade data för relevanta kvalitetsindikatorer.

Ett vanligt problem med kvalitetsutvärderingar är att även de nyaste resultaten utgår från dåtiden. Vilken kvalitet som studenterna faktiskt får i en framtida utbildning är därför inte helt klart. Genom att lärosäten rapporterar hur de kommer att lägga upp kurser och utbildningar i en nära framtid kan detta till viss del undvikas. Det går att invända att lärosätena inte alltid har förutsättningar för att planera ett helt läsår i förväg, ibland inte ens den närmaste terminen. När så är fallet, är det omöjligt även för studenterna att veta vilken kvalitet utbildningen kommer att hålla. Att lärosätena kan planera sin verksamhet kan alltså vara nödvändigt för att göra hela sektorn mer resurseffektiv.

Kostnaderna för det eventuella merarbete som individanpassad information om utbildningskvalitet skulle innebära, bör vägas mot flera olika kostnader som kan ha sin grund i att studenter inte har tillräckligt med information för att välja den utbildning som passar deras individuella preferenser för utbildningskvalitet. Det rör kostnader som grundar sig på långa utbildningstider, avhopp, starkt könsbundna utbildningsval, omfattande social snedrekrytering samt den privatekonomiska kostnaden av att läsa en ny utbildning om det visar sig att den första inte var rätt. Det rör även den eventuella samhällsekonomiska förlust som uppstår när studenter inte har tillräcklig information om utbildningars kvalitet för att deras val ska fungera kvalitetsdrivande. Studenternas möjligheter att själva åstadkomma bättre matchning mellan sina egna preferenser och utbildningskvaliteten är inte enbart en fråga om privatekonomisk

⁸⁹ Tillfällen då enbart två trösklar kan vara lämpligt är om en kvalitetsaspekt är ett nödvändigt villkor för hög utbildningskvalitet, så att frånvaro av detsamma alltid leder till bristande kvalitet.

optimering. Att studenterna kan ge uttryck för en välinformerad efterfrågan på utbildningskvalitet är en grundläggande del i systemets funktion.

Enskilda informationskällor ger sällan svar på alla de frågor som blivande studenter har. Det bör därför understrykas att även information som har tagits fram med ambitionen att vara individanpassad, bör kompletteras.

Är kalibrering alltför normerande?

En vanlig invändning mot att använda fastställda mål eller generella krav är att det riskerar att bli alltför normerande, likriktande och styrande. Flera aktörer i sektorn, såväl lärosäten som regeringen, har framfört den typen av kritik. Risken är uppenbar att utbildningarna styrs efter kvantifierbara mål som till exempel andelen disputerade lärare eller antalet lärarledda timmar, när fokus istället borde ligga på den kvalitet som de motsvarar.

Med utgångspunkt i dagens utvärderingssystem och önskan om en långtgående autonomi för lärosätena är detta en befogad invändning som måste tas på allvar. Problemet med normering måste dock vägas mot i vilken mån studenter kan göra privat- och samhällsekonomiskt effektiva studieval. Felaktiga studieval, i den mån de sker, bör vägas mot lärosätenas frihet att utforma utbildningarna helt efter eget huvud.

Från ett studentperspektiv kan generellt formulerade krav på kvalitet vara nödvändiga. När studenter ska värdera olika utbildningar utifrån de egna förutsättningarna och behoven spelar det roll hur resurserna skiljer sig mellan utbildningarna och hur utbildningarna är upplagda.

Hög kvalitet kan åstadkommas på många olika sätt, men för en blivande student är det sannolikt inte uppenbart var gränsen går mellan hög kvalitet, mycket hög kvalitet och bristande kvalitet. Dessutom är det krävande att samla in svar på den här typen av frågor. Därför kan vägledning i vad olika utbildningar konkret erbjuder och vad det betyder i termer av utbildningskvalitet stärka studenterna.

Lärosätenas autonomi och studenternas informationsbehov står inte nödvändigtvis i motsats till varandra. I dag tilldelas medel efter kvalitet utifrån UK-ämbetets utvärderingar, vilket i praktiken innebär att ett ekonomiskt incitament är kopplat till måloppfyllelsen i den högre utbildningen. Till studentinformationen om utbildningskvalitet kopplas ett indirekt ekonomiskt incitament, nämligen antalet studenter. Det kan få kortsiktiga konsekvenser för lärosätena som fungerar normerande på ett icke önskvärt sätt. På längre sikt kan det leda till att utbildningar som håller hög kvalitet premieras för detta av studenterna själva, genom ett ökat söktryck.

Slutsatser

Studenters val av utbildning är en viktig del i att höja utbildningskvaliteten vid våra lärosäten. Det kräver att studenterna har den information om utbildningars kvalitet som behövs för att göra systematiska jämförelser mellan utbildningar. Ett sådant system finns inte i Sverige i dag, men är möjligt att skapa.

Den här rapporten utreder studenters möjligheter att välja den högskoleutbildning där utbildningskvaliteten bäst passar deras individuella krav. Den bygger på beteendekonomisk forskning kring hur vi väljer högre utbildning, vilket bland annat innebär att social snedrekrytering och könsbundna utbildningsval berörs.

Rapporten svarar på tre frågor, kopplade till utbildningsval och utbildningskvalitet. För det första utreder den frågan om vad utbildningskvalitet är. Därefter presenterar den en analys av vilken information om utbildningskvalitet som studenter i Sverige möter i dag. Slutligen ger den svar på hur information om utbildningskvalitet kan presenteras, för att studenter ska kunna göra systematiska jämförelser av kvaliteten på olika högskoleutbildningar.

Välinformerade studieval kan höja utbildningskvaliteten

I det svenska systemet för högre utbildning påverkar bland annat studenternas val hur många platser det finns på varje utbildning. Studenternas val kan också påverka kvaliteten på utbildningarna. Det kräver att finansiering och organisering av utbildningen premierar kvalitet, men också att studenterna kan välja utbildningar efter utbildningskvalitet. För det krävs att de kan göra meningsfulla, transparenta jämförelser mellan olika utbildningars kvalitet. Då kan studenterna hitta den utbildning som möter deras egna krav på kvalitet.

Alla studenter är unika. Det betyder att de prioriterar olika delar av begreppet utbildningskvalitet: för vissa är det viktigt med många lärarledda undervisningstimmar, medan andra prioriterar att utbildningen har en hög andel lärare med doktorsexamen. Att välja den utbildning där både inriktning och kvalitet motsvarar de personliga kraven och behoven, är att välja rätt utbildning.

I dag har vi en betydande social snedrekrytering till högskolan. Forskningen visar att studenter från olika sociala miljöer har olika sätt att närma sig högsko-

levalt på, vilket kan vara en av förklaringarna till den sociala snedrekryteringen. När information om utbildningskvalitet hjälper fler studenter att förstå vilka nivåer av utbildningskvalitet som erbjuds vid olika utbildningar och lärosäten, kan fler unga göra ett mer välinformerat val av utbildning. Välinformerade studieval är ett steg mot att bryta social snedrekrytering och könsbundna val av högskoleutbildning.

Att fler väljer rätt utbildning från början har flera positiva ekonomiska konsekvenser. För individen innebär det en bättre privatekonomisk investering att inte behöva välja om eller avbryta en utbildning. För samhället betyder färre avhopp, kortare studietider och högre utbildningskvalitet att skattemedel kommer till mer effektiv användning.

Studievalet kräver individanpassade jämförelser

För att studenter ska kunna göra välinformerade studieval, måste de kunna välja utbildning efter både inriktning och kvalitet. Det kräver möjlighet till goda, systematiska jämförelser. Studenter behöver kunna jämföra utbildningar vid olika lärosäten utefter de kvalitetsaspekter som de själva anser är centrala.

Jämförelserna ska vara relevanta. Relevanta jämförelser åstadkoms genom att jämförbara utbildningar jämförs med varandra med avseende på en typ av kvalitet i taget. Exempel på sådana kvalitetsaspekter som har tagits upp i den här rapporten är antal lärarledda undervisningstimmar per vecka och andel disputerade lärare som undervisar. Detta är kvalitetsfaktorer som blivande studenter prioriterar framför annan information om utbildningar.

Blivande studenter är inte alltid idealt välinformerade om vad utbildningskvalitet betyder. Det beror delvis på att de saknar erfarenhet av högskolan. Därför behöver jämförelserna ge stöd i att tolka vad kvalitet innebär på olika typer av utbildningar, så att studenterna kan avgöra vilken kvalitetsnivå en viss utbildning håller.

Att välja och utveckla måttstockar för utbildningskvalitet kräver ett omfattande arbete. Att förbättra möjligheterna till välinformerade studieval genom att utveckla gemensamt överenskomna standarder för olika aspekter av utbildningskvalitet har positiva sidor som sannolikt väger upp de negativa. Däribland finns möjligheten till högre privatekonomisk avkastning på utbildningen, kortare studietider, färre avhopp från utbildningar, högre utbildningskvalitet och en mer resurseffektiv utbildningssektor.

Utbildningskvalitet är mer än resultatet

Begreppet utbildningskvalitet bygger på tre olika delar: studenternas förkun-

skaper, lärosätets resurser och utbildningens resultat. Mycket talar för att de tre delarna av begreppet hänger samman och påverkar varandra.

De kunskaper som studenterna möter utbildningen med påverkar både dem själva och deras medstudenter. Studenter med goda förkunskaper har ett försprång framför dem som har mindre goda förkunskaper, men kan också fungera som draghjälp till studenter med svagare bakgrund. När resultatet av en utbildning bedöms, är studenternas förkunskaper mycket viktiga. Om resultatet av en utbildning bedöms utan att någon hänsyn tas till studenternas förkunskaper, är det omöjligt att svara på om utbildningen har lett till ökade kunskaper hos studenterna.

Lärosätets resurser inbegriper exempelvis lärarnas formella kompetens, hur mycket undervisning som ingår i en utbildning, vilka tekniska och biblioteksresurser som finns, och så vidare. Här finns flera av de kvalitetsfaktorer som studenter är intresserade av att veta mer om när de söker en utbildning.

Resultatet av en högskoleutbildning är brett. Dels påverkar högre utbildning demokrati och tolerans i en positiv riktning, dels är den viktig för arbetsmarknaden och individens utveckling.

I dag utvärderar Universitetskanslersämbetet, tidigare Högskoleverket, högre utbildning utifrån hur väl studenternas självständiga arbeten möter examensmålen. Systemet tar mycket liten hänsyn till studenternas förkunskaper och lärosätenas resurser, vilket gör att det i praktiken är ett resultatutvärderingssystem.

I dag saknas ett helhetsansvar för att tillhandahålla information som gör att studenter kan välja den utbildning som bäst möter deras individuella krav och behov. Genom att lärosätena åläggs att årligen rapportera centrala kvalitetsaspekter kan ett centralt system för jämförelser mellan utbildningar i hela landet skapas.

Att jämföra kvalitetsnivåer stärker studenterna

Den här rapporten presenterar ett förslag på hur kalibrerade mått på utbildningskvalitet kan användas för att vägleda studenter i utbildningsvalet. Förslaget utgår från en jämförande forskningsmetod och en idé som presenterades i Högskoleutredningen 1992, nämligen att det går att precisera var förutsättningarna för hög utbildningskvalitet börjar och slutar i praktiken.

Gemensamt överenskomna, empiriska definitioner av utbildningskvalitet gör det möjligt för studenterna att inte bara göra jämförelser mellan olika utbildningar, utan också att förstå hur de olika utbildningarna står sig i relation till begreppet kvalitet. Att en utbildning erbjuder mer av något än en annan – till exempel lärarledd undervisning – innebär ju inte att den utbildningen

når en hög kvalitet. Det betyder i praktiken enbart att den ger mer lärarledd undervisning. För att tydliggöra vilken kvalitetsnivå som faktiskt har uppnåtts, behövs måttstockar för kvalitet.

Med hjälp av måttstockar för kvalitet kan studenterna avgöra både vilken kvalitetsnivå de själva vill välja och förstå hur den förhåller sig till begreppet utbildningskvalitet. Kunskap om utbildningskvalitet stärker studenterna i deras utbildningsval, så att valet blir bättre anpassat till deras personliga krav. Kunskap om utbildningars kvalitet stärker också studenterna i rollen att bidra till en höjd utbildningskvalitet.

Mer välinformerade studieval gör att fler kan hitta rätt utbildning direkt. Det gör att utbildningen kan löna sig bättre för fler. När studenter får verktyg som hjälper dem att välja utbildning efter kvalitet kan också den högre utbildningen bli mer resurseffektiv. Studenterna kan då fylla ut den kostym som planerades för dem i Högskoleutredningen 1992: studenternas val som en viktig del i att skapa hög utbildningskvalitet.

Källor

James, E., Alsalam, N., Conaty, J. C., & To, D. L. (1989) *College Quality and Future Earnings: Where Should You Send Your Child to College?* The American Economic Review, 79(2).

Black, D. A., & Smith, J. A. (2006). *Estimating the Returns to College Quality with Multiple Proxies for Quality*. Journal of Labor Economics, 24(3), 701–728.

Billing, A., & Elvander, J. (2012, 30 mars). *Elitskolan tar hem spelet*. Fokus. <http://www.fokus.se/2012/03/fokus-hogskolerankning/>

Cohodes, S., & Goodman, J. (2012). *First Degree Earns: The Impact of College Quality on College Completion Rates*. Harvard Kennedy School Working Paper Series, (RWP12-033). www.hks.harvard.edu

ENQA. (2012). *Swedish National Agency for Higher Education: Review of ENQA Membership*. Nedladdad från www.hsv.se den 5e mars 2013.

Federkeil, G., Vught, F. V., & Westerheijden, D. F. (2012) *An Evaluation and Critique of Current Rankings*. I F. V. Vught & F. Ziegele (Red), *Multidimensional Ranking: The Design and Development of U-Multirank*. Dordrecht: Springer.

Handelskammaren (2009) *Högskolerankingen 2009*. Rapport nr 6.2009. Malmö, Sydsvenska Industri- och Handelskammaren.

HEFCE (2008) *Counting what is measured or measuring what counts? - League tables and their impact on higher education institutions in England*. Report 2008/14. Higher Education Council for England.

HSV (2007a) *Utvärdering av arbetet med breddad rekrytering till universitet och högskolor. En samlad bild*. (No. 2007:43 R). Stockholm: Högskoleverket.

--- (2007b) *Nationellt kvalitetssäkringssystem för perioden 2007-2012. Reviderad 2007-12-11*. Rapport 2007:59 R. Stockholm: Högskoleverket.

--- (2008) *Rankning av universitet och högskolor som studentinformation?* Rapport 2008:40 R. Stockholm, Högskoleverket.

--- (2009a) *Informationsbehov vid ansökan till högskola/universitet*. Stockholm, Högskoleverket.

--- (2009b) *Mått för genomströmning på utbildning på grund- och avancerad nivå*. Stockholm, Högskoleverket.

--- (2009c) *Kvalitetsutvärdering för lärande. Högskoleverkets förslag till nya kvalitetsutvärderingar för högskoleutbildningar* Rapport 2009:25 R. Stockholm: Högskoleverket.

--- (2010) *Orsaker till studieavbrott*. Rapport 2010:23 R. Stockholm: Högskoleverket.

--- (2011a) *Generell vägledning för självvärdering i Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011-2014*. Rapport 2011:4 R. Stockholm: Högskoleverket.

--- (2011b) *Högskoleverkets prövning av ansökan om tillstånd att utfärda masterexamen*. Högskoleverket. Stockholm, Högskoleverket.

--- (2012) *44 procent av en årskull har påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder*. Statistisk analys 2012/10. Stockholm, Högskoleverket.

--- (2012a) *Beslut om riktlinjer för val av mål vid utvärdering av utbildningar som leder till generell examen (omgång 3 – 2012)*. Stockholm, Högskoleverket.

- (2012b) *Högskoleverkets system för kvalitetsutvärdering 2011-2014. Examina på grundnivå och avancerad nivå. Fastställt 21 december 2010. Reviderad 19 juni 2012. Rapport 2012:15R.* Stockholm: Högskoleverket.
- (2012c). *Bedömargruppens yttrande över nationell kvalitetsutvärdering 2011-2012 av rättsvetenskap och närliggande huvudområden samt juristexamen.* Stockholm: Högskoleverket.
- (2012d). *Bedömargruppens yttrande över nationell kvalitetsutvärdering 2011 av Företagsekonomi och närliggande huvudområden.* Stockholm: Högskoleverket.
- (2012e). *Bedömargruppens yttrande över nationell kvalitetsutvärdering 2012 av huvudområdet engelska.* Stockholm: Högskoleverket.
- HSV & SCB** (2012). *Universitet och högskolor. Högskolenybörjare 2011/12 och doktorandnybörjare 2010/11 efter föräldrarnas utbildningsnivå.* Stockholm, Högskoleverket.
- Holmlund, L.** (2009). *Essays on child care and higher education.* Umeå: Department of Economics, Umeå University.
- Holmlund, L., & Regné, H.** (2012). *Earnings of students who change universities.* Education Economics, 20(5), 538–548.
- Jongbloed** (2006) *Strengthening Consumer Choice in Higher Education.* I Teixeira m.fl Cost-sharing and Accessibility in Higher Education: A Fairer Deal? Springer.
- Leijonborg, L** (2007) *Svar på skriftlig fråga 2006/07:946 Varudeklaration av lärarledd tid i högskolan.* Sveriges Riksdag. www.riksdagen.se
- Ljunglöf, T.** (2011). *Lönsamma studier? Livslönerapport 2011.* Stockholm: Saco.
- Prop. 1992/93:1** Regeringens proposition 1992/93:1 om universitet och högskolor - frihet för kvalitet.
- Prop. 1994/54:100** Förslag till statsbudget för budgetåret 1995/96.
- Prop. 2001/02:15** Den öppna högskolan.
- Prop. 2009/10:139** Fokus på kunskap - kvalitet i den högre utbildningen.
- Prop. 2012/13:1** Budgetproposition 2013. Utbildning och universitetsforskning. Utgiftsområde 16.
- Ragin, C. C.** (1987) *The comparative method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies.* University of California Press, Berkeley.
- (2000). *Fuzzy-set social science.* University of Chicago Press, Chicago.
- (2008). *Redesigning Social Inquiry: Fuzzy sets and beyond.* Chicago and London: University of Chicago Press.
- Rihoux, B., & Ragin, C. C.** (2008) (Red) *Configurational Comparative Methods: Qualitative Comparative Analysis (QCA) and Related Techniques.* Thousand Oaks: Sage.
- Renfrew, K., Baird, H., Green, H., Davies, P., Hughes, A., Mangan, J., & Slack, K.** (2010). *Understanding the information needs of users of public information about higher education.* HEFCE. www.hefce.ac.uk
- SCB** (2012) *Antal behöriga förstahandssökande och antagna till program och kurser per universitet/högskola, höstterminerna 1998–2012.* Statistiska Centralbyrån.
- Schneider, C. Q., & Wagemann, C.** (2007) *Qualitative Comparative Analysis (QCA) Und Fuzzy Sets: Ein Lehrbuch Für Anwender Und Jene, Die Es Werden Wollen.* Barbara Budrich.
- SFS 2012:810** Förordning med instruktion för Universitetskanslersämbetet.
- SFS 2012:811** Förordning med instruktion för Universitets- och högskolerådet.
- Sonnerby** (2012) *Lärda för livet? En ESO-rapport om effektivitet i svensk högskoleutbildning.* ESO-rapport 2012:7. Stockholm, Finansdepartementet.

SOU 1992:44 Resurser för högskolans grundutbildning. Betänkande av Högskoleutredningen. Stockholm, Utbildningsdepartementet.

SOU 1993:102 Frihet Ansvar Kompetens. Grundutbildningens villkor i högskolan. Betänkande av Högskoleutredningen. Stockholm, Utbildningsdepartementet.

SOU 1993:3 Ersättning för kvalitet och effektivitet. Utformning av ett nytt resurstilldelningssystem för grundläggande högskoleutbildning. Stockholm, Utbildningsdepartementet.

SOU 2010:88 Vägen till arbete – arbetsmarknadspolitik, utbildning och arbetsmarknadsintegration. Bilaga till Långtidsutredningen 2011.

Svenskt Näringsliv (2012) Högskolekvalitet. www.hogskolekvalitet.se

Swanson, G. E. (1971) *Frameworks for comparative research: Structural anthropology and the theory of action*. I I. Vallier (Red), *Comparative methods in sociology: Essays on trends and applications*. Berkeley, University of California Press.

UKÄ (2013a) *Så går utvärderingarna till - Universitetskanslersämbetet*. Nedladdad den 6e februari 2013 från www.uk-ambetet.se/utbildningskvalitet/sagarutvarderingarnatill.4.782a298813a88ddodad800010458.html

UKÄ (2013b) *Kvalitetsaspekter och villkor för examenstillstånd*. Nedladdad den 7e februari 2013 från www.uk-ambetet.se/utbildningskvalitet/kvalitetsaspekterochvillkorforexamenstillstand.4.782a298813a88ddodad800011489.html

Urak (2013) *Ranking av högre utbildning. Resultat 2012*. Förhandsexemplar exklusivt till Dagens Nyheter 2013-03-12.

Utbildningsdepartementet (2012a) *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Universitetskanslersämbetet*. Ekonomistyrningsverket. www.esv.se

--- (2012b). *Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Universitets- och högskolerådet*. Nedladdad 22 mars 2013, från www.uhr.se

--- (2012c, December 20). *Regleringsbrev 2013 Myndighet Universitets- och högskolerådet*. Ekonomistyrningsverket. Nedladdad 4 mars 2013 från www.esv.se

Vossensteyn, H., & De Jong, U. (2006) *Student Financing in the Netherlands: A Behavioural Economic Perspective*. I P. Teixeira, D. B. Johnstone, M. J. Rosa, & H. Vossensteyn (Red) *Cost-sharing and Accessibility in Higher Education: A Fairer Deal?* Dordrecht: Springer.

Vught, F. V., & Ziegele, F. (2012) (Red) *Multidimensional ranking: the design and development of U-Multirank*. New York: Springer.

Vught, F. V., & Westerheijden, D. F. (2012) *Transparency, Quality and Accountability*. In F. V. Vught & F. Ziegele (Red) *Multidimensional Ranking: The Design and Development of U-Multirank* (pp. 11–23). New York: Springer.

Saco, Sveriges akademikers centralorganisation, är den samlande organisationen för Sveriges akademiker. Vi är en partipolitiskt obunden facklig centralorganisation. Sacos 22 självständiga förbund företräder yrkes- och examensgrupper från hela arbetsmarknaden, inklusive egenföretagare. Något som förenar våra medlemsförbund är akademisk utbildning, kunskap, kompetens och yrkesstolthet. Totalt är 630 000 akademiker medlemmar. Som företrädare för Sveriges akademiker är det självklart för Saco att ständigt påverka kunskapsnivån i Sverige. Utbildning och forskning som ger kunskap är en investering för såväl samhället som individen och är en av de viktigaste faktorerna för tillväxt och utveckling av ett samhälle.

Saco, Box 2206, 10315 Stockholm
tel vx: 08-6134800, www.saco.se